

ULUSALÜSTÜ İNSAN HAKLARI HUKUKUNDA SORUŞTURMA USULÜ

Araş. Gör. Dr. Gülay ARSLAN ÖNCÜ*

Özet

Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda ihlal sonrası denetim usullerinden biri de soruşturma usulüdür. Bu usulün devreye girebilmesi için “sistemik” veya “sistemik ya da ağır ihlal” iddialarına ilişkin güvenilir bilginin ilgili sözleşme organı önüne gelmesi koşulu bulunmaktadır. Soruşturma usulü sürecine hakim olan iki temel ilke soruşturma usulüne ilişkin bütün işlemlerin ve toplantıların “gizliliği” ile bütün sürece hakim olan “işbirliği” ilkesidir. Bu usul çerçevesindeki “ülke ziyareti” etkinliği, soruşturma usulünün zorunlu olmamakla birlikte önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Soruşturma usulü uygulama örnekleri, BM/İşkenceye Karşı Sözleşme ile BM/Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi sisteminde karşımıza çıkmaktadır. Etkili bir yaptırım mekanizması olmayan bu usul, rapor sunma usulü ve bireysel şikayet başvurusu usulü ile karşılıklı bir etkileşim içerisinde ve birbirlerinin etkililiğini arttırmaktadır. Soruşturma usulü, rapor usulünü ve bireysel şikayet başvurusu usulünü bir anlamda tamamlayan bir denetim usulüdür.

Anahtar kelimeler: *Soruşturma, ağır ihlal, sistemik ihlal, işbirliği, gizlilik.*

* İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı. Prof.Dr. Mehmet Semih Gemalmaz ve Yard. Doç. Dr. H. Burak Gemalmaz’a değerli katkılarından ötürü çok teşekkür ederim. [gulayarslan77@yahoo.com]

INQUIRY PROCEDURE IN INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW

Abstract

The inquiry procedure is one of the supervisory procedure in International Human Rights Law. In order to operate this procedure the Committees of the relevant Conventions should receive reliable information indicating “grave” or “systematic” violations by a State Party of rights set forth in those Conventions. There are two leading principles through the inquiry procedure: The confidentiality of the inquiry and the cooperation with the relevant State Party. With the consent of the relevant State Party a visit to its territory may be carried out by the Committees. The inquiry practice can be seen within the UN/CAT and UN/CEDAW systems. The inquiry procedure does not have an effective sanction mechanism. Nevertheless, there is a mutual interaction between the inquiry procedure and reporting procedure and also a interaction between the inquiry procedure and individual application procedure. By this mutual interaction all of these three procedures are implemented more effectively. It can be said that the inquiry procedure complements the reporting procedure and the individual application procedure.

Keywords: *Inquiry, grave violation, systematic violation, cooperation, confidentiality.*

Giriş

Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda (bundan sonra, UIHH) insan hakları ihlallerine ilişkin şikayetler, UIHH organları önüne başlıca üç denetim usulü çerçevesinde getirilebilir. Bunlar; bireysel şikayet başvurusu, devletler arası şikayet başvurusu ve soruşturma usulüdür. Bireysel ve devletler arası şikayet başvurusu usulü, gerek uluslararası gerekse bölgesel düzlemdeki insan hakları sözleşmelerinin neredeyse tamamında¹ düzenlendiği gibi ulusal ve yabancı doktrin tarafından da üzerinde ziyadesiyle durulmuş usullerdir.

Öte yandan soruşturma usulü sadece uluslararası sözleşmelerde öngörülmüştür. Bununla birlikte uluslararası düzlemde yaygın olarak düzenlendiğini ileri sürebiliriz. Zira **Irksal Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi,**

¹ Bireysel ve devletlerarası şikayet başvurusu usulüne yer veren uluslararası ve bölgesel sözleşmelere ilişkin bir tablo için bkz., GEMALMAZ, *Genel Teori*, s. 1680-1681.

Bütün Göçmen İşçilerin ve Onların Aile Mensuplarının Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme gibi şikayet başvurusu usullerinden birini ya da her ikisini birden düzenleyen uluslararası sözleşmeler dışındaki diğer sözleşme sistemlerinin tümünde² soruşturma usulüne yer verilmiştir. Bu sözleşmeler şunlardır: **İşkenceye Karşı Sözleşme**³ (bundan sonra, **İKS**), **Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi**⁴ (bundan sonra, **KKAOKS**), **Cebri Kaybedilmeye Karşı Sözleşme**⁵ (bun-

² Ne bireysel ne de devletler arası şikayet başvurusu usulünü düzenleyen **BM/ Çocuk Hakları Sözleşmesi** hariç.

³ **İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme/Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment**, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10/12/1984 tarih ve 39/46 sayılı kararıyla kabul edilerek imza, onay ve katılmaya açılmış ve 26/06/1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

^{Türkiye}, bu Sözleşme ile bağitlanmak için 21/04/1988 tarih ve 3441 sayılı "İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun"u çıkartmıştır (RG, 29/04/1988, s.19799). Bu işlemi takiben, Bakanlar Kurulu'nun 16/06/1988 tarihli ve 88/13023 sayılı kararı ile bu Sözleşmenin onaylanması kararlaştırılmıştır, (RG, 10/08/1988, s.19895). Türkiye, 02/08/1988 tarihinde, onay belgesini depo ederek Sözleşmeye taraf olmuştur ve Sözleşme, Türkiye bakımından 01/09/1988 tarihinden itibaren yürürlük kazanmıştır.

Bu Sözleşme'nin Türkçe çevirisi için bkz., GEMALMAZ, *Belgeler*, s. 815-835.

Bu Sözleşme hakkında bilgi için bkz., GEMALMAZ, *Genel Teori*, s. 718-784.

⁴ **Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi/Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women**, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 18/12/1979 tarih ve 34/180 sayılı kararıyla kabul edilerek 01/03/1980 tarihinde imzaya açılmış ve 03/09/1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türkiye, bu Sözleşme ile bağitlanmak için 11/06/1985 tarih ve 3232 sayılı "Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine Katılımın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun"u çıkartmıştır (RG, 25/06/1985, s.18792). Bu işlemi takiben, Bakanlar Kurulu tarafından 24/07/1985 tarihli ve 85/9722 sayılı "Katılmanın Onaylanmasına Dair Kanun" çıkartılmıştır (RG, 14/10/1985, s.18898). Türkiye, 20/12/1985 tarihinde, katılma belgesini depo ederek Sözleşmeye taraf olmuştur ve Sözleşme, Türkiye bakımından 19/01/1986 tarihinden itibaren yürürlük kazanmıştır.

Bu Sözleşme'nin Türkçe çevirisi için bkz., GEMALMAZ, *Belgeler*, s. 489-514.

Bu Sözleşme hakkında bilgi için bkz., GEMALMAZ, *Genel Teori*, s. 606-655.; ARSLAN, s. 3-43.

⁵ **Cebri/(Zorla) Kaybedilmeye Karşı Bütün Kişilerin Korunması Uluslararası Sözleşmesi/International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance**, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20/12/2006 tarih ve 61/177 sayılı kararı ile kabul edilerek 20/12/2006 tari-

dan sonra, **CKKS**), **Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi**⁶ (bundan sonra, **EKHS**) ile **Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi**⁷ (bundan sonra, **ESKHS**).

Esasında uluslararası düzlemde beş sözleşme sisteminde yer alan, Birleşmiş Milletler Şartı temelinde⁸, Amerikalılar-arası İnsan Hakları Komisyonu'nun (Ame.İHK) Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'ndan

hinde imzaya açılmış ve 23/12/2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu Sözleşmeye taraf değildir.

Bu Sözleşme'nin Türkçe çevirisi için bkz., GEMALMAZ, *Belgeler*, s. 751-792.

⁶ **Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi/Convention on the Rights of Persons with Disabilities**, 13 Aralık 2006 tarihinde BM/Genel Kurulu'nun altmış birinci oturumunda kabul edilmiş, 30 Mart 2007 tarihinde imzaya açılmış ve 3 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu Sözleşmeyi 28 Eylül 2009 tarihinde onaylamıştır.

⁷ **Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi/International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights**, BM Genel Kurulunun 16/12/1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı Kararıyla kabul edilmiş, 19/12/1966 tarihinde imzaya açılmış ve 03/01/1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Sözleşme Türkiye bakımından 23/12/2003 tarihinden itibaren hüküm doğurmaya başlamıştır. Bu Sözleşme'nin Türkçe çevirisi için bkz., GEMALMAZ, *Belgeler*, s. 21-50.

⁸ Soruşturma usulünün temellerini, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (UÇÖ) denetim mekanizmalarında ve BM/Ekonomik ve Sosyal Konsey'in bir Kararı ile yapılaştırılan ve BM sistemindeki en eski denetim usulü olan gizli 1503 usulünde bulmak mümkündür. 1503 usulü, daha etkin bir hale getirilmek için 2000 yılında Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından esaslı şekilde değiştirilmiştir. Bu usul çerçevesinde BM/İnsan Hakları Konseyi (eskiden İnsan Hakları Komisyonu), ülkelerdeki insan hakları durumunu ele almaktadırlar. Nitekim, BM/İnsan Hakları Konseyi, oldukça yakın zamanda, 25 Şubat 2011 tarihinde Libya özel oturumu sonrasında Libya'daki uluslararası insan hakları hukuku ihlalleri iddialarını araştırmak üzere Uluslararası Soruşturma Komisyonu [Libya için kurulan Uluslararası Soruşturma Komisyonu şu üyelerden oluşmaktadır: Cherif Bassiouni (Mısır), Asma Khader (Ürdün/Filistin) ve Philippe Kirsch (Kanada)] kurulmasına karar vermiştir. Söz konusu Komisyonu'nun görevi, "Libya'daki uluslararası insan hakları hukuku ihlalleri iddialarını araştırmak, bu tür ihlallerin ve işlenen suçların olgularını ve koşullarını tespit etmek ve failerin kimliklerini belirlemek, mümkün ise, söz konusu failerin sorumlu tutulmalarını sağlamak için özellikle sorumlu tutma önlemleri hakkında tavsiyelerde bulunmak" olarak tanımlanmıştır. İnsan Hakları Konseyi hakkında bilgi için bkz., GEMALMAZ, *Genel Teori*, s. 50-53; WEISSBRODT / De LA VEGA s. 263-266. 1503 usulü hakkında bilgi için bkz., GEMALMAZ, *Genel Teori*, s. 53-55. UÇÖ denetim usulleri hakkında bilgi için bkz., GÜLMEZ, s. 49-114, özellikle s. 77-79.

kaynaklanan yetkileri bağlamında⁹ ve uluslararası çevre hukukunda¹⁰ da uygulama alanı bulan soruşturma usulü, akademik çalışmalarda kendisine pek yer bulamamıştır. Soruşturma usulünün tanıtılmasına ve etkililiğinin tartışılmasına katkı yapacağını ümit ettiğimiz Çalışmamızda soruşturma usulü, BM Sözleşmeleriyle sınırlı olarak ele alınacaktır. BM Şartı temelinde ve uluslararası çevre hukukunda soruşturma usulünün ise başka çalışmaların konusu yapılmasını umuyoruz.

Çalışmanın I. Bölümünde, soruşturma usulünün normatif dayanaklarına karşılaştırmalı olarak yer verilecektir. Biri dışında tüm sözleşme

⁹ Ame.İHK'nin söz konusu yetkisi, ülke ziyareti/mahallinde araştırma faaliyeti olarak geçse de esasında tipik bir soruşturma usulünün özelliklerini taşımaktadır. Öncelikle, bu usul ağırlıklı olarak, ADÖ üyesi bir devlette geniş çaplı ve yoğun insan hakları ihlalleri gerçekleştiğine dair bilginin çeşitli kaynaklar aracılığıyla Ame.İHK önüne gelmesiyle işlemeye başlamaktadır. Böyle bir bilgi üzerine Komisyon re'sen harekete geçebilmektedir. İzne tabi olan ülke ziyareti bu usulün önemli bir parçasını oluşturmakla beraber ülke ziyaretinin yapılmadığı durumlarda da Komisyon söz konusu devlet hakkında "İnsan Hakları Durumu Raporu" hazırlayabilmektedir. Ame.İHK'nin 2011 itibarıyla yürürlükteki Statüsü Madde 18/g ve Ame.İHK'nin 2011 itibarıyla yürürlükteki Usul Kuralları Kural 53-57 arasında mahallinde araştırma faaliyeti düzenlenmektedir. Bu usulün Ame.İHK tarafından oldukça etkin bir şekilde yürütüldüğünü söylemek mümkündür. Zira Ame.İHK, ilki 1961'de Dominik Cumhuriyeti'nde ve sonuncusu 2009 yılında Honduras'ta olmak üzere 1961-2010 tarihleri arasında tam doksan iki tane ülke ziyareti gerçekleştirmiştir.

Ame.İHK'nin ülke ziyareti/mahallinde araştırma yapma yetkisi hakkında bilgi için bkz., GEMALMAZ, *Latin Amerika'da İnsan Hakları*, s. 133-143. Daha yeni tarihli bir çalışma olarak bkz., GEMALMAZ, *Genel Teori* s. 1225-1229.

¹⁰ **Sınırşan Boyutta Çevresel Etki Değerlendirme Sözleşmesi/Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (Espoo, 1991) – the "Espoo (EIA) Convention** Madde 3 ve Ek IV'te soruşturma usulü düzenlenmektedir. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler'in beş bölgesel komisyonundan biri olan Avrupa Ekonomik Komisyonu'nun Çevre ve Su Sorunlarına Dair Kıdemli Danışmanları tarafından Komisyon'un 25 Şubat-1 Mart 1991 tarihleri arasında Espoo, Finlandiya'da yapılan 4. oturumunda kabul edilmiştir ve söz konusu tarihten 2 Eylül 1991 tarihine dek imzaya açık olmuştur. 10/09/1997 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, bu Sözleşme'yi Ağustos 2011 tarihi itibarıyla imzalamamıştır.

Avrupa Ekonomik Komisyonu; Avrupa Birliği üyesi devletler, Avrupa Birliği üyesi olmayan batı ve doğu Avrupa devletleri, güneydoğu Avrupa devletleri, Bağımsız Devletler Commonwealth'inden (CIS) ve Kuzey Amerika'dan 56 devletin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu Komisyon'un kapsadığı alanlardan biri de çevredir. (Diğer alanlar; ekonomik işbirliği ve entegrasyon, enerji, barınma ve toprak yönetimi), toplumsal cinsiyet, istatistik, ticaret ve taşıma) ESPOO Sözleşmesi çerçevesinde soruşturma usulü için genel olarak bkz., CRAIK, s. 133-138.

sistemlerinde seçmeli bir usul olarak öngörülen ve işletilebilmesi için UİHH'de aşına olduğumuz “tanıma beyanı”nda bulunma değil ve fakat “tanımama beyanı”nda bulunmamış olma koşulunun arandığı soruşturma usulünün bu niteliği II. Bölümde ele alınacaktır. III. Bölümde, soruşturma usulünün uygulama koşulları ile soruşturma usulünün başından sonuna kadar tüm aşamalarında geçerli olan “işbirliği” ve “gizlilik” ilkeleri üzerinde durulacaktır. Uygulama koşullarından olan “ağır ya da sistematik ihlal iddiası” koşulu, ülke ziyareti faaliyeti ve gizlilik ilkesi eleştirel bir bakışla incelenecektir. Yine bu Bölümde, soruşturma usulünün aşamalarının yer aldığı bir şemaya yer verilecektir. Soruşturma usulü uygulama örnekleri IV. Bölümde incelenecektir ve bu Bölümün sonuna İKS'nin denetim organı olan İşkenceye Karşı Komite tarafından yapılan soruşturmanın karşılaştırıldığı bir tablo yer alacaktır. Soruşturma usulü sonucunda ilgili sözleşme organının vardığı sonuçların takibi hususu, V. Bölümde ele alınacaktır. Son Bölümde ise, soruşturma usulünün rapor sunma usulü ve bireysel şikayet başvurusu usulü ile karşılıklı ilişkisi ve birbirlerini etkinleştirmesi üzerinde durulacaktır.

I) Soruşturma Usulünün Normatif Temelleri

UİHH'de soruşturma usulünün normatif dayanaklarını girişte belirttiğimiz üzere beş sözleşme sisteminde bulmak mümkündür. Bunlardan İKS ve CKKS sistemlerinde soruşturma usulü, söz konusu Sözleşmelerin metninde düzenlenmekte iken, KKAOKS sisteminde, KKAOKS'nin Seçmeli Protokolünde¹¹ (bundan sonra, KKAOKS/SP), ESKHS sisteminde ESKHS'nin Seçmeli Protokolünde¹² (bundan sonra, ESKHS/SP)

¹¹ **Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi Seçmeli Protokolü/Optional Protocol to the Convention on the Elimination of Discrimination against Women**, 06/10/1999 tarihinde BM Genel Kurulunun elli dördüncü oturumunda kabul edilmiş, 10/12/1999 tarihinde imzaya açılmış ve 22/12/2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu Protokolü, 08/09/2000 tarihinde imzalamış, onay belgesini 29/10/2002 tarihinde depo etmiş ve bu Protokol Türkiye bakımından 29/01/2003 tarihinden itibaren yürürlük kazanmıştır.

KKAOKS/SP özelinde soruşturma usulü için genel olarak bkz., FLINTERMAN / LIU, s. 91-97, özellikle s. 96.

¹² **Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi Seçmeli Protokolü/Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cul-**

ve yine **EKHS** sisteminde **EKHS**'nin Seçmeli Protokolünde¹³ (bundan sonra, **EKHS/SP**) düzenlenmektedir. Ancak normatif dayanaktan bahsederken şu hususu özellikle belirtmek gerekir ki, **CKKS**'de adıyla adlı bir soruşturma usulü yer almamaktadır. Bununla birlikte, aşağıda metnini verdiğimiz **CKKS** Madde 33'de adı konulmadan soruşturma usulü düzenlenmiştir. Tabii, bu usulün aşağıda ilgili yerlerde belirteceğimiz üzere diğer sözleşme sistemlerinde düzenlenen adıyla adlı soruşturma usulününün bazı önemli farklılıkları da yok değildir.

KKAOKS/SP Madde 8'de düzenlenen soruşturma usulü, bazı önemli farklılıklarla birlikte büyük ölçüde **İKS** Madde 20'de düzenlenen soruşturma usulü model alınarak oluşturulmuştur. Yine, soruşturma usulününün ayrıntılarının yer aldığı Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi Usul Kuralları da (**KKAOKK/UK**), İşkenceye Karşı Komite Usul Kuralları'nın (**İKK/UK**) soruşturma usulünü düzenleyen kurallarından esinlenilerek oluşturulmuştur. Soruşturma usulününün düzenlendiği diğer belgeler olan **EKHS/SP** Madde 6 ve **ES-KHS/SP** Madde 11 de kendinden önceki sistemleri model almıştır.

Aşağıda, soruşturma usulününün normatif temellerini gösteren ve karşılaştırma yapmayı kolaylaştıran bir tabloya yer veriyoruz. Paralelliklere ve farklılıklara işaret eden vurgular tarafımızdan eklenmiştir.

tural Rights, 10 Aralık 2008 tarihinde BM/Genel Kurulu'nun altmış üçüncü oturumunda kabul edilmiş ve 24 Eylül 2009 tarihinde imzaya açılmıştır. Ağustos 2011 tarihi itibarıyla bu Protokol henüz yürürlüğe girmemiştir. Söz konusu Protokol, 36 devlet tarafından imzalanmış ve üç devlet tarafından onaylanmıştır. İmzacı devletler arasında Ağustos 2011 tarihi itibarıyla Türkiye yer almamaktadır.

¹³ **Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi Seçmeli Protokolü/Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities**, 13 Aralık 2006 tarihinde BM/Genel Kurulu'nun altmış birinci oturumunda kabul edilmiş, 30 Mart 2007 tarihinde imzaya açılmış ve 3 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ağustos 2011 tarihi itibarıyla bu Protokol doksan devlet tarafından imzalanmış ve altmış iki devlet tarafından onaylanmıştır. Türkiye bu Protokolü 28 Eylül 2009 tarihinde imzalamış ve fakat Ağustos 2011 tarihi itibarıyla henüz onaylamamıştır.

Soruşturma Usulünün Normatif Temelleri

İKS Madde 2	KKAOKS/SP Madde 8	CKKS Madde 33	EKHS/SP Madde 6	ESKHS/SP Madde 11
<p>1. Komite, bir Taraf Devletinülkesinde <i>sistemli işkence</i> uyguladığına dair sağlam belgileri gösterir <i>güvenilir bilgi</i> alır ise, o Taraf Devleti bu <i>bilginin tahhikinde işbirliği</i> yapmaya ve bu amaçla söz konusu bilgi ekseninde tespitlerini sunmaya davet edecektir.</p> <p>2. Komite, ilgili Taraf Devlette sunulmuş olabilecek tespitlerin/(gözetmelerin) yanı sıra, kendisine sağlanan diğer herhangi bir bilgiyi (de) dikkate alarak, gerekli olduğuna karar verirse, üyelerinden birini ya da daha fazlasını <i>gizli bir soruşturma</i> yürütmekte ve ivedi biçimde Komiteye rapor sunmakla görevlendirilir.</p> <p>3. Bir soruşturma bu Maddenin 2. paragrafı uyarınca yapıldığında, Komite ilgili Taraf Devletin <i>işbirliğine</i> başvuracaktır/(işbirliği yapmasını isteyecektir). Bu tür bir soruşturma, <i>o Taraf Devlet ile anlaşmaya varılarak, söz konusu Taraf Devletin ülkesine yapılacak bir ziyareti</i> kapsayabilir.</p> <p>4. Komite, Üyesinin ya da üyelerinin bu Maddenin 2. paragrafı uyarınca sunmuş olduğu bulguları inceledikten sonra, bu bulguları, (soruşturulan) durum bakımından uygun görünün herhangi bir yorum ya da önerilerle birlikte ilgili Taraf Devlete iletacaktır.</p> <p>5. Komitenin, bu Maddenin 1'den 4'e kadar olan paragraflarında anılan bütün işlemleri gizli olacaktır, ve işlemlerin her aşamasında Taraf Devletin işbirliği aranacaktır. Bu tür işlemler paragraf 2 uyarınca yapılan bir soruşturmayla tamamlandıktan sonra, Komite, <i>ilgili Taraf Devlette istisarede bulunmasının ardından, madde 24 uyarınca hazırlanan yıllık raporuna söz konusu işlemlerin sonuçlarına dair bir özeti dahil etmeye karar verebilir.</i></p>	<p>1. Komite, Sözleşmede düzenlenen hakların bir Taraf Devlet tarafından <i>ağır veya sistemli biçimde ihlal</i> edildiğine dair <i>güvenilir bilgi</i> alırsa, Taraf Devleti bu <i>bilginin incelenmesinde işbirliği</i> yapmaya ve bu amaçla anılan bilgiye ilişkin olarak görüşlerini sunmaya davet edecektir.</p> <p>2. Komite, ilgili Taraf Devlette sunulmuş olabilecek gözlemlerin yanı sıra, kendisine sağlanan başka başka herhangi bir <i>güvenilir bilgiyi</i> dikkate alarak, üyelerinden birini ya da daha fazlasını bir <i>soruşturma</i> yürütmekte ve ivedi biçimde Komiteye rapor sunmakla görevlendirilir. Buna karar verildiğinde ve <i>o Taraf Devletin de rızası olduğunda, bu soruşturma o Taraf Devletin ülkesine yapılacak bir ziyareti</i> de içerebilir.</p> <p>3. Bu tür bir soruşturma ile elde edilen bulguların incelenmesinden sonra, Komite bu bulguları, her türlü yorumları ve tavsiyeleri ile birlikte ilgili Taraf Devlete iletacaktır.</p> <p>4. İlgili Taraf Devlet, Komite tarafından iletilen bulguların, yorumların ve tavsiyelerin alınmasından itibaren altı ay içinde, kendi gözlemlerini Komiteye sunacaktır.</p> <p>5. Bu tür bir soruşturma ailenleştirme/(gizlilik) esasına tabi olarak yürütülecek ve işlemlerin her aşamasında Taraf Devletin işbirliği aranacaktır.</p>	<p>1. Komite, bir Taraf Devletin bu Sözleşme hükümlerini <i>ciddi/(ağır) biçimde ihlal</i> ettiğini gösterir <i>güvenilir bilgi</i> aldığı takdirde, ilgili <i>Taraf Devlette istisarede bulunduktan sonra, bir ya da daha fazla sayıda üyesinin bir ziyareti gerçekleştirme</i> si ve gecikmesizin bu konuda rapor hazırlaması talebinde bulunabilir.</p> <p>2. Komite, ziyareti ve gecikmesizin bu konuda rapor hazırlaması talebinde bulunabilir.</p> <p>2. Komite, ziyareti düzenleme niyetinde olduğunu yazılı olarak ilgili Taraf Devlete bildirecektir. Bu Taraf Devlet, makul süre içinde Komite'ye cevap verecektir.</p> <p>3. Taraf Devlette sunulan sağlam gerekçeli bir talep üzerine Komite, söz konusu ziyareti ertelemeye yahut iptal etmeye karar verebilir.</p> <p>4. Taraf Devlet bu ziyarete mutabık kaldığı takdirde, Komite ve ilgili Taraf Devlet ziyareti yürütüm şartlarını belirlemek üzere birlikte çalışacaktır ve Taraf Devlet, söz konusu ziyaretin başarıyla sonuçlanması için ihtiyaç duyulan/(gereklen) bütün kolaylıkları Komiteye sağlayacaktır.</p> <p>5. Ziyaretin ardından Komite gözlemlerini/(tespitlerini) ve tavsiyelerini ilgili Taraf Devlete gönderecektir.</p>	<p>1. Komite, Sözleşmede düzenlenen hakların bir Taraf Devlet tarafından <i>ağır veya sistemli biçimde ihlal</i> edildiğine dair <i>güvenilir bilgi</i> alırsa, Taraf Devleti bu <i>bilginin incelenmesinde işbirliği</i> yapmaya ve bu amaçla anılan bilgiye ilişkin olarak görüşlerini sunmaya davet edecektir.</p> <p>2. Komite, ilgili Taraf Devlette sunulmuş olabilecek görüşleri ve kendisine sağlanan başka başka herhangi bir <i>güvenilir bilgiyi</i> dikkate alarak, üyelerinden birini ya da daha fazlasını bir <i>soruşturma</i> yürütmekte ve ivedi biçimde Komiteye rapor sunmakla görevlendirilir. Buna karar verildiğinde ve <i>o Taraf Devletin de rızası olduğunda, soruşturma o Taraf Devletin ülkesine yapılacak bir ziyareti</i> de içerebilir.</p> <p>3. Bu tür bir soruşturma ile elde edilen bulguların incelenmesinden sonra, Komite bu bulguları, her türlü yorumları ve tavsiyeleri ile birlikte ilgili Taraf Devlet Devlete iletacaktır.</p> <p>4. İlgili Taraf Devlet, Komite tarafından iletilen bulguların, yorumların ve tavsiyelerin alınmasından itibaren altı ay içinde, kendi görüşlerini Komiteye sunacaktır.</p> <p>5. Bu tür bir soruşturma <i>gizlilik</i> esasına tabi olarak yürütülecek ve işlemlerin her aşamasında <i>Taraf Devletin işbirliği</i> aranacaktır.</p>	<p>1. İşbu Protokole Taraf bir Devlet, herhangi bir zamanda Komitenin bu Maddede çerçevesinde öngörülen yetkisini tamdığını beyan edebilir.</p> <p>2. Komite Sözleşmede düzenlenen ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan herhangi birinin bir Taraf Devleti tarafından <i>ağır/(ciddi) yahut sistemli olarak ihlal</i> edildiğini gösterir <i>güvenilir bilgi</i> alırsa, o Taraf Devleti bu <i>bilginin incelenmesinde işbirliği</i> yapmaya ve bu amaçla anılan bilgiye ilişkin olarak gözlemlerini/(görüşlerini) sunmaya davet edecektir.</p> <p>3. Komite, ilgili Taraf Devlet tarafından sunulmuş olabilecek herhangi bir gözlemi ve ayrıca kullanılabilir durumdaki herhangi bir başka <i>güvenilir bilgiyi</i> dikkate alarak, üyelerinden birini yahut daha fazlasını bir <i>araştırma/(soruşturma) ("an inquiry")</i> yürütmekte ve ivedi olarak Komiteye rapor vermek üzere görevlendirilir. Bunun hakkı/(gerekli) olması halinde <i>Taraf Devletin rızasıyla, bu soruşturma, bir ülke ziyaretini</i> içerebilir.</p> <p>4. Bu tür bir araştırma/(soruşturma) <i>alenileştirme/(gizlilik)</i> esasına bağlı olarak yürütülecek ve <i>işlemlerin tüm aşamalarında Taraf Devletin işbirliği</i> aranacaktır.</p> <p>5. Bu tür bir soruşturma bulgularını inceledikten sonra Komite, bu bulguları her türlü yorum ve tavsiyeler ile birlikte ilgili Taraf Devlete iletacaktır.</p> <p>6. İlgili Taraf Devlet, kendisine Komite tarafından iletilen bulgu, yorum ve tavsiyeleri aldıktan itibaren altı ay içinde kendi gözlemlerini Komiteye sunacaktır.</p> <p>7. İşbu Madde paragraf 2 uyarınca yapılan bir soruşturmaya ilişkin işlemlerin tamamlanmasından sonra <i>Komite ilgili Taraf Devlet ile istisarelerde bulunarak, işbu Protokol Madde 15'te öngörülen yıllık raporuna söz konusu işlemlerin sonuçlarına dair bir özet dokümanı (açıklamayı) dahil etmeye karar verebilir.</i></p> <p>8. Bu Madde paragraf 1 uyarınca bir beyanda bulunmuş olan herhangi bir Taraf Devlet, Genel Sekretere bildirimde bulunarak bu beyanı her zaman geri alabilir.</p>

II) Soruşturma Usulünün Seçmeli Bir Usul Olması

Öncelikle belirtilmesi gereken husus, soruşturma usulünün, bir devletin Sözleşmeye taraf olmasıyla otomatik olarak işlemeye başlayan bir usul olarak düzenlendiği **CKKS** sistemi ayrı tutulursa, seçmeli bir usul olduğudur. Nitekim, **İKS** Madde 28/1'e göre, "Her Taraf Devlet, bu Sözleşmenin imzalanması ya da onaylanması ya da Sözleşmeye katılma zamanında, Komite'nin Madde 20'de düzenlenen yetkisini *tanımadığını beyan edebilir.*"; **KKAOKS/SP** Madde 10/1 uyarınca, "Seçmeli Protokolü onaylama ya da ona katılma zamanında Madde 8'de öngörüldüğü şekilde Komite'nin yetkisini *tanımadığını beyan etmiş* bir Taraf Devlete, bu Taraf Devlet bilahare Seçmeli Protokol Madde 10 paragraf 2 uyarınca söz konusu (tanımama) beyanını geri çekmiş olmadıkça, uygulanmayacaktır."; **EKHS/SP** Madde 8'e göre, "Her Taraf Devlet, bu Protokolün imzalanması ya da onaylanması ya da Protokole katılma zamanında, Komite'nin Madde 6 ve 7'de düzenlenen yetkisini *tanımadığını beyan edebilir.*"; **ESKHS/SP** Madde 11 uyarınca ise, "İşbu Protokole Taraf bir Devlet, herhangi bir zamanda Komite'nin bu Madde çerçevesinde öngörülen yetkisini *tanıdığını beyan edebilir.*"

Soruşturma usulünün seçmeli bir usul olarak düzenlenmesinin arkasında, devletlerin bu usule karşı çıkmaları üzerine yapılan pazarlık yatmaktadır. Nitekim, **KKAOK/SP**'nin kabul edilmesi aşamasında tartışma konusu olan hususlardan biri de, soruşturma usulünün Protokole eklenmesi meselesi olmuştur. Küba, Çin, Hindistan ve Mısır'ın da aralarında bulunduğu kimi devletler bireysel şikayet başvurusunun yeterli olduğunu ayrıca soruşturma usulünün de Protokole eklenmesine gerek olmadığını belirterek soruşturma usulüne karşı çıkmışlardır. Bu karşı çıkışın temel nedenini ise, soruşturma usulü çerçevesinde Komite'nin sahip olacağı yerinde inceleme yapma yetkisi oluşturuyordu. Konsensüsü sağlamak için Çalışma Grubu başkanı soruşturma usulünün düzenlendiği maddeye bir opt-out klozu/tanınamama beyanı eklemeyi teklif etmiş ve bunun üzerine Seçmeli Protokol'de soruşturma usulünün düzenlenmesi konusunda bir konsensüse ulaşılmıştır.¹⁴

Dikkati çekelim ki, **ESKHS/SP** Madde 11 ayrı tutulursa, soruşturma usulünü seçimlik bir usul olarak düzenleyen sözleşmelerde

¹⁴ GOMEZ ISA s. 291-321, 316-317.

bu usul, bir devletin ilgili sözleşmeye ya da Seçmeli Protokole taraf olmasıyla otomatik olarak işlemeye başlayacaktır meğer ki, söz konusu devlet bu usul bağlamında sözleşme organının yetkisini tanımadığını beyan etmiş olsun. Somutlaştıralım, **İKS, KKAOKS/SP** ve **EKHS/SP** sistemlerinde soruşturma usulü bir Devletin **İKS**'ye, **KKAOKS/SP**'ye ya da **EKHS/SP** taraf olmasıyla otomatik olarak işlemeye başlamaktadır. Soruşturma usulünün kendileri bakımından işlerlik kazanmasını istemeyen bir Taraf Devletin, **İKK**'nin, **KKAOKK**'nin ya da **EKHK**'nin soruşturma yapma yetkisini *tanımadığını* beyan etmesi gerekmektedir. Hiç şüphesiz soruşturma usulünün yürürlüğünün böylesine bir formülasyona yani “tanımama beyanı”na bağlanmış olması **ÜİHH**'de ileri bir adım olarak nitelendirilebilir. Zira, “tanımama beyanı” “tanıma beyanı”nın aksine, içerdiği negatif edimden ötürü, Taraf Devletlerin eylemsiz kalmayı tercih etmesine ve soruşturma usulünün daha çok sayıda devlet bakımından yürürlüğe girmesine imkan veren bir düzenleme olarak değerlendirilebilir.¹⁵ “Tanımama beyanı”nın devletler üzerinde yarattığı stresin çok çarpıcı bir örneğini **ESKHS/SP**'nin hazırlık süreci oluşturmaktadır. **ESKHS/SP**'nin 23/04/2007, 24/12/2007 ve 25/03/2008 tarihli taslaklarının tümünde soruşturma usulü, otomatik şekilde işlemesi ve bu usulle bağitlanmamanın “tanımama beyanı”na bağlı olması öngörülmüştü. Ancak **ESKHS/SP**'nin nihai metninde soruşturma usulü “tanıma beyanı” üzerine işlerlik kazananak şekilde formüle edilmiştir. Doktrinde bu değişiklik, **ESKHS/SP**'de bireysel şikayet başvurusunu zorunlu usul haline getirmeyi kabul ettirmek amacıyla Çalışma Grubu ve Komite tarafından verilmiş bir tür ödün olarak değerlendirilmiştir.¹⁶

Söz konusu Sözleşmelerin ilgili maddelerinde yer alan “Sözleşmenin imzalanması ya da onaylanması ya da Sözleşmeye katılma zamanında” ibaresi doktrinde **İKS** özelinde, Taraf Devletlerin Madde 20'ye ilişkin olarak Sözleşmeyi onayladıktan sonra tanımama beyanında bulunmalarını engelleyeceği şeklinde yorumlanmıştır. **İKS** Madde 20'ye ilişkin olarak daha önceden yapılmış bir tanımama beyanının daha sonradan geri alınabileceği ancak onaylama zamanında yapılmamış bir beyanın daha sonra yapılamayacağı ileri sürülmüştür.¹⁷ Esasında, Sözleşmeye

¹⁵ GEMALMAZ, *Genel Teori*, s. 766.

¹⁶ GEMALMAZ, *Genel Teori*, s. 403-404.

¹⁷ SORENSEN, s. 99-107, özellikle, s. 99-101, 100.

daha önce konulmuş bir beyanın daha sonra geri alınması sözleşme sistemlerinde rastlanılan bir durumdur. Nitekim, İKK'nin soruşturma yapma yetkisini tanımadığı beyanında bulunan Bahreyn, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Küba ve Ukrayna daha sonra söz konusu tanımama beyanlarını geri çekmişlerdir.

Ulusal doktrinde,¹⁸ İKK'nin 1996-2006 yılları arasındaki yıllık raporları taranarak, İKK'nin İKS Madde 20'deki soruşturma yapma yetkisini tanımadığı beyanında bulunan devletlerin bilançosu çıkarılmıştır. 2006 yılından sonraki yıllık raporlar da tarafımızdan taranarak bilanço tamamlanmıştır. Bilanço şöyledir: Komite'nin, Kasım 1996 (on dokuzuncu oturum) ve Mayıs 1998 (yirminci oturum) faaliyet dönemlerini kapsayan (A/53/44) sayılı yıllık raporunda verilen bilgiye göre, 22/05/1998 tarihi itibarıyla, Komite'nin İKS Madde 20'deki "yetkisini tanımadığı beyanı"nda bulunan Taraf Devlet sayısı toplamı 11'dir: Afganistan, Bahreyn, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Çin, Küba, İsrail, Kuveyt, Fas, Suudi Arabistan ve Ukrayna. Komite'nin, Kasım 1998 (yirmi birinci oturum) ve Nisan-Mayıs 1999 (yirmi ikinci oturum) faaliyet dönemlerini kapsayan (A/54/44) sayılı yıllık raporunda verilen bilgiye göre, 14/05/1999 tarihi itibarıyla, Komite'nin İKS Madde 20'deki "yetkisini tanımadığı beyanı"nda bulunan Taraf Devlet sayısı toplamı 12'dir: Afganistan, Bahreyn, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Çin, Küba, İsrail, Kuveyt, Fas, Suudi Arabistan ve Ukrayna ve Zaire. Komite'nin, Kasım 1999 (yirmi üçüncü oturum) ve Mayıs 2000 (yirmi dördüncü oturum) faaliyet dönemlerini kapsayan (A/55/44) sayılı yıllık raporunda verilen bilgiye göre, 19/05/2000 tarihi itibarıyla, Komite'nin İKS Madde 20'deki "yetkisini tanımadığı beyanı"nda bulunan Taraf Devlet sayısı toplamı 9'dur: Afganistan, Beyaz Rusya, Çin, Küba, İsrail, Kuveyt, Fas, Suudi Arabistan ve Ukrayna. Komite'nin, Kasım 2000 (yirmi beşinci oturum) ve Nisan-Mayıs 2001 (yirmi altıncı oturum) faaliyet dönemlerini kapsayan (A/56/44) sayılı yıllık raporunda verilen bilgiye göre, 18/05/2001 tarihi itibarıyla, Komite'nin İKS Madde 20'deki "yetkisini tanımadığı beyanı"nda bulunan Taraf Devlet sayısı toplamı 9'dur: Afganistan, Beyaz Rusya, Çin, Küba, İsrail, Kuveyt, Fas, Suudi Arabistan ve Ukrayna. Komite'nin, Kasım 2001 (yirmi yedinci oturum) ve Nisan-Mayıs 2002 (yirmi sekizinci oturum) faaliyet dönemlerini kapsayan (A/57/44) sayılı yıllık raporunda verilen bilgiye göre, 17/05/2002 tarihi itibarıyla, Komite'nin İKS Madde 20'deki "yetkisini tanımadığı

¹⁸ GEMALMAZ, *Genel Teori*, s. 766-767.

beyanı”nda bulunan Taraf Devlet sayısı toplamı 7’dir: Afganistan, Çin, İsrail, Kuveyt, Fas, Suudi Arabistan ve Ukrayna. Komite’nin, Kasım 2002 (yirmi dokuzuncu oturum) ve Nisan-Mayıs 2003 (otuzuncu oturum) faaliyet dönemlerini kapsayan (A/58/44) sayılı yıllık raporunda verilen bilgiye göre, 16/05/2003 tarihi itibarıyla, Komite’nin İKS Madde 20’deki “yetkisini tanımadığı beyanı”nda bulunan Taraf Devlet sayısı toplamı 8’dir: Afganistan, Çin, İsrail, Kuveyt, Fas, Suudi Arabistan, Ukrayna ve Ekvator Ginesi. Komite’nin Kasım 2003 (otuz birinci oturum) ve Mayıs 2004 (otuz ikinci oturum) faaliyet dönemlerini kapsayan (A/59/44) sayılı yıllık raporundaki 21/05/2004 tarihi itibarıyla geçerli bilgiye göre, Komite’nin İKS Madde 20’deki “yetkisini tanımadığı beyanı”nda bulunan Taraf Devlet sayısı toplamı 7’dir: Afganistan, Çin, İsrail, Kuveyt, Fas, Suudi Arabistan, ve Ekvator Ginesi. Komite’nin Kasım 2004 (otuz üçüncü oturum) ve Mayıs 2005 (otuz dördüncü oturum) faaliyet dönemlerini kapsayan (A/60/44) sayılı yıllık raporundaki 20/05/2005 tarihi itibarıyla geçerli bilgiye göre, Komite’nin İKS Madde 20’deki “yetkisini tanımadığı beyanı”nda bulunan Taraf Devlet sayısı toplamı 10’dur: Afganistan, Çin, Ekvator Ginesi, İsrail, Kuveyt, Moritanya, Fas, Polonya, Suudi Arabistan ve Suriye. Komite’nin Kasım 2005 (otuz beşinci oturum) ve Mayıs 2006 (otuz altıncı oturum) faaliyet dönemlerini kapsayan (A/61/44) sayılı yıllık raporunda verilen bilgiye göre, 19/05/2006 tarihi itibarıyla Komite’nin İKS Madde 20’deki “yetkisini tanımadığı beyanı”nda bulunan Taraf Devlet sayısı toplamı 10’dur: Afganistan, Çin, Ekvator Ginesi, İsrail, Kuveyt, Moritanya, Fas, Polonya, Suudi Arabistan ve Suriye. Komite’nin Kasım 2006 (otuz yedinci oturum) ve Mayıs 2007 (otuz sekizinci oturum) faaliyet dönemlerini kapsayan (A/62/44) sayılı yıllık raporunda verilen bilgiye göre, 18/05/2007 tarihi itibarıyla Komite’nin İKS Madde 20’deki “yetkisini tanımadığı beyanı”nda bulunan Taraf Devlet sayısı toplamı 10’dur: Afganistan, Çin, Küba, Ekvator Ginesi, İsrail, Kuveyt, Moritanya, Fas, Suudi Arabistan ve Suriye. Komite’nin Kasım 2007 (otuz dokuzuncu oturum) ve Mayıs 2008 (kırkıncı oturum) faaliyet dönemlerini kapsayan (A/63/44) sayılı yıllık raporunda verilen bilgiye göre, 16/05/2008 tarihi itibarıyla Komite’nin İKS Madde 20’deki “yetkisini tanımadığı beyanı”nda bulunan Taraf Devlet sayısı toplamı 9’dur: Afganistan, Çin, Ekvator Ginesi, İsrail, Kuveyt, Moritanya, Polonya, Suudi Arabistan ve Suriye. Komite’nin Kasım 2008 (kırk birinci oturum) ve Mayıs 2009 (kırk ikinci oturum) faaliyet dönemlerini kapsayan (A/64/44) sayılı yıllık raporunda verilen bilgiye göre, 15/05/2009 tarihi itibarıyla Komite-

'nin **İKS** Madde 20'deki "yetkisini tanımadığı beyanı"nda bulunan Taraf Devlet sayısı toplamı 9'dur: Afganistan, Çin, Ekvator Ginesi, İsrail, Kuveyt, Moritanya, Polonya, Suudi Arabistan ve Suriye. Komite'nin Kasım 2009 (kırk üçüncü oturum) ve Mayıs 2010 (kırk dördüncü oturum) faaliyet dönemlerini kapsayan (**A/65/44**) sayılı yıllık raporunda verilen bilgiye göre, 14/05/2010 tarihi itibariyle Komite'nin **İKS** Madde 20'deki soruşturma yetkisini tanımadığı beyanında bulunan Taraf Devlet sayısı toplamı 8'dir.¹⁹ Bunlar; Afganistan, Çin, Ekvator Ginesi, İsrail, Kuveyt, Moritanya, Suudi Arabistan ve Suriye'dir.

KKAOKS sisteminde Bangladeş, 6 Eylül 2000 tarihinde **KKAOKS/SP**'yi onaylarken, Beliz 9 Aralık 2002 tarihinde **KKAOKS/SP**'ye katılırken ve Kolombiya 23 Ocak 2007 tarihinde Seçmeli Protokolü onaylarken Komite'nin Madde 8 çerçevesindeki soruşturma yetkisini tanımadığı beyanında bulunmuştur. Ayrıca belirtelim ki, Küba Ağustos 2011 tarihi itibariyle henüz **KKAOKS/SP**'ye taraf olma işlemini gerçekleştirmemiş olmakla birlikte 17 Mart 2000 tarihinde **KKAOKS/SP**'yi imzalarken **KKAOKK**'nin Madde 8 çerçevesindeki soruşturma yetkisini tanımadığını beyan etmiştir.

EKHS/SP bağlamında ise, Suriye, 10 Temmuz 2009 tarihinde söz konusu Protokole katılma işlemini yaparken Komite'nin Madde 6 çerçevesindeki soruşturma yetkisini tanımadığını beyan etmiştir. Bu yönde beyanda bulunan tek devlet Suriye olmuştur.

ESKHS/SP ise Ağustos 2011 tarihi itibariyle henüz yürürlüğe girmiş değildir.

¹⁹ Anılan tarihten sonra **İKS**'ye taraf olan üç devlet bulunmaktadır. Bunlar tarih sırasına göre şunlardır: Pakistan (23 Haziran 2010), Irak (7 Temmuz 2011) ve Vanuatu (12 Temmuz 2011). Belirtelim ki, bu üç devlet **İKK**'nin soruşturma yapma yetkisini tanımadıkları şeklinde bir beyanda bulunmamıştır. Ancak yine belirtelim ki, **İKS**'nin resmi internet sitesinde **İKK**'nin **İKS** Madde 20'deki soruşturma yetkisini tanımadığı beyanında bulunan devletler arasında Polonya da bulunmaktadır. Esasında aşağıdaki dökümdede görüleceği üzere Polonya, **İKK**'nin Kasım 2006 (otuz yedinci oturum) ve Mayıs 2007 (otuz sekizinci oturum) faaliyet dönemlerini kapsayan (**A/62/44**) sayılı yıllık raporunda Komite'nin Madde 20 çerçevesindeki yetkisini tanımayan devletler arasında sayılmazken sonraki raporlarında bu devletler arasında sayılmıştır. **İKK**'nin son yıllık raporunda ise soruşturma yapma yetkisini tanımayan devletler arasında Polonya yer almıyor. Bir ihtimal, yıllık raporlarda bu yönde bir hata yapılmış olmasıdır.

III) Soruşturma Usulünün Koşulları

1) Sistematik İhlal, Ağır veya Sistematik İhlal İddiası

ÜİHH’de soruşturma usulünün işletilebilmesi için **İKS** Madde 20/1’e göre İKK, bir Taraf Devletin ülkesinde *sistematik işkence* uyguladığına dair; **KKAOKS/SP** Madde 8/1 uyarınca KKAOKK, Sözleşmede düzenlenen hakların Sözleşme tarafı bir Devletçe *ağır veya sistematik biçimde ihlal* edildiğine dair; **CKKS** Madde 33/1’e göre CKKK, bir Taraf Devletin bu Sözleşme hükümlerini *ağır biçimde ihlal* ettiğine dair; **EKHS/SP** Madde 6/1 uyarınca EKHK, Sözleşmede düzenlenen hakların bir Taraf Devlet tarafından *ağır veya sistematik biçimde ihlal* edildiğine dair ve **ESKHS/SP** Madde 11/2’ye göre ESKHK, Sözleşmede düzenlenen ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan herhangi birinin bir Taraf Devlet tarafından *ağır veya sistematik olarak ihlal* edildiğine dair *güvenilir bilgi* almalıdır.

Görüldüğü üzere, soruşturma usulünün uygulanması için bir eşik öngörülmüştür. Bu eşik kimi sistemlerde “sistematik ihlal”, kimisinde “ağır ihlal” ve kalanında da “ağır veya sistematik ihlal” şeklinde formüle edilmiştir. Bunların ne anlama geldiğine ilişkin bir açıklık ne soruşturma usulüne ilişkin sözleşmesel normlarda ne de ilgili sözleşme organının bu usule ilişkin usul kurallarında/iç tüzüklerinde yer almaktadır. Bu ibarelerin içeriğinin belirlenmesi yetkisi hiç şüphesiz ilgili sözleşme organlarındadır. Bu nedenle, soruşturma usulü uygulama örnekleri bu terimlerin neye karşılık geldiğinin tespitinde son derece önemlidir. Bunun yanı sıra, bu tür eşiklerin öngörüldüğü diğer İnsan Hakları Hukuku, İnsancıl Hukuk ve Uluslararası Ceza Hukuku belgelerinden de esinlenerek bazı kestirimlerde bulunmak mümkündür.

Bu ibarelerin içeriğini doldurmaya başlamadan önce iki önemli hususa dikkati çekmek gerekir: Öncelikle, soruşturma usulünü düzenleyen diğer sözleşmelerin aksine **İKS** sisteminde soruşturma usulünün konusal bir sınırı vardır. **İKS** Madde 20/1 uyarınca soruşturma usulünün konusunu spesifik olarak “işkence” oluşturmaktadır. Dolayısıyla zalimane, insanlıkdışı yahut aşağılayıcı muamele kategorileri, soruşturma usulünün konusu dışındadır. İkinci olarak, **KKAOKS/SP** Madde 8/1, **EKHS/SP** Madde 6/1 ve **ESKHS/SP** Madde 11/2’de yer alan *ağır veya sistematik biçimde ihlal* ibaresinde “ağır” ve “sistematik” unsurları birbiriyle “veya” bağlacı ile bağlandığı için, bu iki unsurdan herbiri tek başına soruşturma usulünün işletilebilmesi için yeterlidir.

i) Sistematiik İhlal

Esasında “sistematiik ihlal” ibaresi İnsan Hakları Hukukunun yanı sıra Uluslararası İnsancıl Hukukun ve Uluslararası Ceza Hukukunun da yabancı olmadığı bir ibaredir. Örneğın, Roma Statüsü²⁰ Madde 7’de sıralanan eylemleri “insanlığa karşı suç” derecesine çıkartan bu eylemlerin “yaygın ve sistematiik” bir saldırının parçası olmasıdır.²¹ Yine, Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi Statü²² Madde 3’de “insanlığa karşı suçlar” kategorisinde yer alan eylemler kitlesel ve sistematiik niteliği taşımak kaydıyla insanlığa karşı suç teşkil etmektedir. Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin²³ *Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu* kararında sistematiik terimi baştan aşağı organize edilmiş ve esaslı kamusal ya da özel kaynaklara ilişkin ortak bir siyasaya dayanan mutad bir tarzın takip edilmesi olarak tanımlanmıştır. Üstelik, bu siyasanın bir devletin siyasası olarak resmen kabul edilmesi gerekli de değildir. Bununla birlikte, bir çeşit ön plan ya da siyasa olmalıdır.²⁴

İKK, “sistematiik” terimini 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi²⁵ Madde 31’e de referansla “olağan anlamıyla” kabul etmektedir.²⁶

²⁰ Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü, 17/07/1998 tarihinde kabul edilerek imza ve onaya açılmış, 01/07/2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir

²¹ SCHABAS, s. 63.

²² Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesini kuran 08/11/1994 tarih ve 955 (1994) sayılı “*Ruanda’ya Dair Karar*’a ek olarak kabul edilmiştir.

²³ Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi, BM Güvenlik Konseyi’nin 08/11/1994 tarih ve 955 (1994) sayılı Kararı ile kurulmuştur.

²⁴ Bkz., *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, Case No. ICTR-96-4-T, Judgment of the International Criminal Tribunal for Rwanda, 2 September 1998, para. 580. Orijinali şöyledir: “The concept of systematic’ may be defined as thoroughly organised and following a regular pattern on the basis of a common policy involving substantial public or private resources. There is no requirement that this policy must be adopted formally as the policy of a state. There must however be some kind of preconceived plan or policy.”

²⁵ “**Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi**” Madde 31/2. Bu Sözleşme, BM Genel Kurulu tarafından 22 Mayıs 1969 tarihinde kabul edilmiş ve 27 Ocak 1980’de yürürlüğe girmiştir. Sözleşme’nin Türkçe çevirisi için bkz. Aslan Gündüz, **Milletlerarası Hukuk-Temel Belgeler Örnek Kararlar**, 5. Baskı, Beta Yay., İstanbul, 2003, sf:183-205.

²⁶ Bkz., **Supplement No.44 (A/57/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings*”

İKK, ilk kez Türkiye'ye ilişkin soruşturma neticesinde hazırladığı raporunda “sistemik işkence”nin ne anlama geldiğini açıklamıştır. Buna göre işkence, *belirli bir yerde ya da belirli bir zamanda tesadüfi/münferit olarak gerçekleşmiş olmayıp söz konusu ülkenin en azından önemli bir bölümünde alışlagelmiş, yaygın ve kasti olarak görüldüğünde sistemik olarak uygulanıyor demektir. İşkence, devletin doğrudan niyetinin bir sonucu olmaksızın da sistemik nitelikte olabilir. Devletin kontrol etmekte güçlük çektiği unsurların bir sonucu olabilir ve varlığı, merkezi hükümet tarafından belirlenen siyasa ile bu siyasanın yerel yönetimler tarafından uygulanması arasındaki çelişkinin bir göstergesi olabilir. Ayrıca, işkence uygulamasına kapı aralayan yürürlükteki yetersiz mevzuat da, işkencenin sistemik nitelik kazanmasında bir etken olabilir.*²⁷

concerning the Inquiry on Sri Lanka”, Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-seventh Session, para. 182.

²⁷ Bkz., **A/48/44/Add.1**, 15 November 1993, “*Report of the Committee Against Torture – Addendum*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey*”, Committee against Torture, Forty-eight Session, para. 39. Orijinali şöyledir: “The Committee considers that torture is practised systematically when it is apparent that the torture cases reported have not occurred fortuitously in a particular place or at a particular time, but are seen to be habitual, widespread and deliberate in at least a considerable part of the territory of the country in question. Torture may in fact be of a systematic character without resulting from the direct intention of a Government. It may be the consequence of factors which the Government has difficulty in controlling, and its existence may indicate a discrepancy between policy as determined by the central Government and its implementation by the local administration. Inadequate legislation which in practice allows room for the use of torture may also add to the systematic nature of this practice.” Daha sonra İKK'nin bu rapordaki para.39 alıntılanarak **Supplement No.44 (A/51/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt*”, Committee against Torture, Fifty-first Session, para.214; **Supplement No.44 (A/56/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Peru*”, Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-sixth Session, para. 163: Supplement No.44

İKK, Peru soruşturmasında işkenceye ilişkin *çok sayıda şikayetin varlığını*, ki bu şikayetlerin içeriğinin yalan ya da yanlış olduğu Muhatap Hükümetin sağladığı bilgilerle gösterilememiştir, *vakaların benzerliğini* özellikle kişilerin işkenceye maruz bırakıldığı *koşulların, amaçların ve yöntemlerin benzerliğini* dikkate alarak işkencenin arada sırada değil ve fakat sistematik olarak uygulandığı sonucuna varmıştır.²⁸

Yine, Meksika soruşturmasında, soruşturma çerçevesinde toplanan ve içeriğinin yalan ya da yanlış olduğu Muhatap Hükümeti'nin sağladığı bilgilerle gösterilemeyen bilgi, tanık ifadelerindeki işkence *tarifi*, işkence vakalarının olduğu *koşulların benzerliği*, işkencenin amacı (neredeyse her zaman bilgi almak ya da itiraf elde etmek için), uygulanan *yöntemlerin benzerliği* ve bu *yöntemlerin yaygın olması* İKK'nin işkencenin arada sırada değil ve fakat sistematik olarak uygulandığı sonucuna varmasına yol açmıştır.²⁹

Bütün bunların ışığında “sistematik” terimine ilişkin olarak teorik bir çerçeve oluşturmak mümkündür. Bu noktada doktrinde “sistematik ihlal” terimine ilişkin olarak oluşturulan ve “süre”, “ihlalin arkasındaki itici yahut yönlendirici güç ya da etken unsuru” ile “mağdur sayısı bakımından çokluk” unsurlarının öne çıkarıldığı teorik çerçeve³⁰, tara-

(A/56/44), “*Report of the Committee against Torture*”, Twenty-fifth session (13-24 November 2000) Twenty-sixth session (30 April-18 May 2001), para. 163; Meksika soruşturması para. 218. **A/48/44/Add.1** para. 39 daha sonra **CAT/C/75**, 26 May 2003, “*Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply From the Government of Mexico*”, Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003, para. 218'de; **CAT/C/39/2**, 3 March 2009, “*Report on Brazil Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply from the Government of Brazil*”, Committee against Torture, para.178'de de alıntılanmıştır.

²⁸ Bkz., **Supplement No.44 (A/56/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Peru*”, Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-sixth Session, para. 163.

²⁹ Bkz., **CAT/C/75**, 26 May 2003, “*Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply from the Government of Mexico*”, Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003, para. 218.

³⁰ GEMALMAZ, *Genel Teori*, s. 404-406. Anılan eserde, bu teorik çerçevenin **ESKHS/SP** özeline uyarlanması ekseninde şu örnek verilmiştir: “Belli toplumsal grup mensuplarını özellikle “sistematik ayrımcı” nitelikte ve şekilde

fımızdan “ölçek” ve “tarz” unsurları eklenerek bu çalışmada kullanılacaktır: Buna göre “sistemantik ihlal”in unsurları şunlardır:

a- Zamansal unsur: İhlal, belirli bir zamanda gerçekleşmiş olmayıp, belli bir zaman dilimine yayılmış ve bir ölçüde süreklilik göstermiş olmalıdır. Örneğin KKAOKK, Meksika soruşturması sonucunda sistemantik tespitini yaparken kadınlara yönelik olarak gerçekleştirilen ihlallerin on yıldan fazla bir süredir devam ediyor olmasına dikkati çekmiştir.³¹

b- Mekansal unsur: Bu unsur, ihlalin ölçüğüne referans yapmaktadır. İhlal, belirli bir yerde gerçekleşmiş olmayıp, o ülkenin önemli bir bölümünde yaygın olarak görülmelidir. Örneğin İKK, Mısır soruşturması sonucunda ülkede sistemantik işkencenin uygulandığını bulgularken işkence vakalarının *ülkenin önemli bir bölümünde yaygın* olmasına dikkati çekmiştir.³²

c- Sayısal unsur: İhlal mağdurlarının sayısal çokluğuna işaret etmektedir.

d- İtici güç ya da etken unsuru: İhlalin devlet tarafından desteklenen, onaylanan ya da hoşgörülen bir siyasanın sonucu olması. Öyle ki, ihlallere kapı aralayan yetersiz mevzuat bile ihlalin sistemantik niteliğini kazanmasında yeterli bir unsurdur.

e- Biçimsel/tarz unsur(u): İhlallerin, benzer koşullarda ve benzer

barınma, gıda ve su kaynaklarından yararlanma bakımından yoksun yahut daha dezavantajlı konumda bırakan bir “kamusal siyasa” bu anlamda bir “sistemantik ihlal” oluşturur. Bunun gibi, diyelim ki, HIV/AIDS virüsü taşıyanları etkili tedavi ve bakım hizmetleri ya da ilaç ve hekim imkanlarından yararlandırmayan yahut daha az yararlandıran... bir sağlık politikası, sağlık hakkı bağlamındaki sistemli ihlale işaret eder.”

³¹ Bkz., **CEDAW/C/2005/op.8/Mexico**, “Report on Mexico produced by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under article 8 of the Optional Protocol to the Convention, and reply from the Government of Mexico”, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Thirty-second Session, 10-28 January 2005, para. 260.

³² Bkz., **Supplement No.44 (A/51/44)**, “Report of the Committee Against Torture”, “Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt”, Committee against Torture, Fifty-first Session, para. 220.

yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmiş olması. Örneğin KKA-OKK'nin Meksika soruşturması raporunda söz konusu hak ihlallerin sistematik niteliğinin bulgulanmasında, kadınlara yönelik öldürme ve ortadan kaybolma eylemlerinin aynı *metodla* işlenmiş olması da rol oynamıştır.³³

Belirtelim ki, devlet tarafından desteklenen belirli bir siyasanın sonucu olan ve fakat ağır nitelikte olmayan ihlaller, sistematik nitelikte olabilir.

ii) Ağır İhlal

Soruşturma usulünün tetiklenebilmesi için ilgili Sözleşmesel haklara ilişkin ihlal iddialarının taşınması gereken bir diğer nitelik ise “ağır” olmasıdır. Doktrinde “ağır ihlal” ibaresinin kavramsal olarak sorunlu izlenimi yarattığı zira bir ihlalin ağırlığının objektif olarak tartılmasının güç olduğu ileri sürülmüştür.³⁴ Tıpkı “sistematik ihlal” ibaresi gibi “ağır ihlal” ibaresi de İnsancıl Hukukun yabancı olduğu bir ibare değildir. Dolayısıyla, neyin ağır ihlal teşkil edeceğine ilişkin kestirimler için önemli bir esin kaynağını da İnsancıl Hukuk belgeleri oluşturmaktadır. Nitekim, **Savaş Alanındaki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Durumlarının Islahı Hakkında 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi (I)** Madde 50, **Savaş Alanındaki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Durumlarının Islahı Hakkında 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi (II)** Madde 51, **Savaş Alanındaki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Durumlarının Islahı Hakkında 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi (III)** Madde 130 ve **Savaş Alanındaki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Durumlarının Islahı Hakkında 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi (IV)** Madde 147'de³⁵ bu Sözleşmeler tarafından korunan kişilere ya da mülkiyete karşı

³³ Bkz., CEDAW/C/2005/op.8/Mexico, “Report on Mexico produced by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under article 8 of the Optional Protocol to the Convention, and reply from the Government of Mexico”, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Thirty-second Session, 10-28 January 2005, para. 261.

³⁴ GEMALMAZ, *Genel Teori*, s. 403.

³⁵ Dördü de 12/08/1949 tarihinde kabul edilen ve 21/10/1950'de yürürlüğe giren **Savaş Alanındaki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Durumlarının Islahı Hakkında 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi (I)/Geneva Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, 12 August 1949; Savaş Alanın-**

işlenmiş olmak koşuluyla şu eylemlerden her biri “ağır ihlal” olarak nitelendirilmiştir: Kasten adam öldürme; biyolojik deneyler yapılması dahil olmak üzere, işkence ya da insanlıkdışı muamele; kasten büyük ıstıraba yol açma ya da kişinin bedenine yahut sağlığına ciddi şekilde zarar verme ve askeri gereklilikle haklı gösterilemeyen ve hukuka aykırı ve gereksiz/ keyfi şekilde icra edilen, mülkiyetin geniş çaplı tahribi ve gasbı.

KKAOKK'nin Meksika soruşturması raporunda “ağır ihlal” ibaresine ilişkin bir tanım yapılmamıştır. Ancak, kadınların öldürülmesi ve kaybedilmesi eylemlerinin, önemli suçlar olduğu belirtildikten sonra kadınların temel insan haklarının ihlalini teşkil ettiği ve cinsiyete dayalı ayrımcılığın da en keskin ifadesi olduğu bulgulanmıştır. Dolayısıyla bu tespitler ve yukarıda yer verilen Cenevre Sözleşmeleri ışığında “ağır ihlal”in **KKAOKS** sisteminde şuna karşılık geldiği ileri sürülebilir: Bir ya da birden fazla kadının yaşam hakkına, bedensel bütünlüğüne ve güvenliğine yönelik tehdit oluşturan ayrımcılık ağır ihlal oluşturur. Somutlaştırılmı, işkence, zorla kaybettirme ya da öldürme gibi kişinin bedensel bütünlüğünü ve güvenliğini ihlal, ağır ihlal teşkil edecektir.

2) Güvenilir Bilgi

Soruşturma usulünün işletilebilmesi için gerekli olan bir diğer koşul ise, **İKS** Madde 20/1, **KKAOKS/SP** Madde 8/1, **CKKS** Madde 33/1, **EKHS/SP** Madde 6/1 ve **ESKHS/SP** Madde 11/2 uyarınca yukarıda açıkladığımız sistematik ya da ağır ihlal iddialarına ilişkin olarak “güvenilir bilgi”nin söz konusu sözleşmelerin denetim organına sunulmuş olmasıdır. Bu noktada önemli bir rol BM/Genel Sekreterliğine düşmektedir.

daki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Durumlarının Islahı Hakkında 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi (II)/Geneva Convention (II) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, 12 August 1949; Savaş Alanındaki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Durumlarının Islahı Hakkında 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi (III)/Geneva Convention (III) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, 12 August 1949 ve Savaş Alanındaki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Durumlarının Islahı Hakkında 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi (IV)/Geneva Convention (IV) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, 12 August 1949 hakkında bilgi ve yukarıda yer verilen maddelerin çevirisi için bkz., GEMALMAZ, *Genel Teori*, s. 480-483.

Zira, bilginin adresi her ne kadar soruşturmayı yapacak olan organ ise de, bilgi BM Sekreteryası aracılığıyla ilgili organın önüne gelmektedir.

Soruşturma usulünü yapılaştıran sözleşme sistemleri denetim organlarının birbirine paralel Usul Kuralları (İKK/UK Kural 69-71, KKA-OK/UK Kural 77-78, CKKK/UK Kural 78) uyarınca BM/Genel Sekreterinin soruşturma usulü bağlamındaki fonksiyonlarını şöyle sıralayabiliriz:

- a- Soruşturma usulünün işletilebilmesi amacıyla ilgili sözleşme organının incelenmesine sunulan bilginin ilgili organa iletilmesini sağlama,
- b- İlgili sözleşme organının dikkatine sunulmuş bilginin kaydını tutma ve ilgili sözleşme organları üyeleri için bilginin kısa bir özetini hazırlama.

Sistematik ya da ağır ihlallere dair bilgi sadece soruşturma usulünün başlatılması aşamasında değil ve fakat ilgili sözleşme organı soruşturma yapmaya karar verdikten sonra soruşturma aşamasında da sunulmaya devam edilebilir ve ilgili denetim organı bunları değerlendirmeye alır. Kaldı ki, sözleşme organı kendisi de bilgi kaynağından ek bilgi sunmasını isteyebilir.

Son olarak şu hususu belirtelim ki, soruşturma usulünü düzenleyen ilgili sözleşme metinlerinde ve denetim organlarının usul kurallarında bilginin sunulmasına ilişkin belirli bir şekil öngörölmüş değildir. Soruşturma süreci başladıktan sonra istenecek ek bilginin biçimini ve sunuluş şeklini belirleme yetkisi ise ilgili sözleşme organındadır.

i) Bilginin Kaynakları

Soruşturma usulünü öngören sözleşme sistemlerinin hiçbirinde bilgi kaynaklarını sınırlandıran bir norm ya da usul kuralı yer almamaktadır. Dolayısıyla, ulusal ve uluslararası Hükümetler-dışı Örgütler (HDÖ), başta BM organları olmak üzere Hükümetler-arası Örgütler ve medya bilgi kaynakları arasındadır.

Soruşturma usulü pratiklerine bakıldığında gerek **İKS** ve gerekse de **KKAOKS** sisteminde bu usulü tetikleyen bilgilerin HDÖ'lerden geldiği gözlemlenmektedir. Ancak bilginin güvenilirliğini test aşamasında Hükümetler-arası Örgütlerden sağlanan bilgiler de dikkate alınmıştır.

ii) Güvenilirliğin Test Anahtarı

Soruşturma usulünü tahrik eden bilginin “güvenilir” niteliğini taşıması gerekmektedir. Soruşturma pratiklerine bakıldığında bunun tespiti için genellikle ilgili denetim organının bir ya da daha fazla üyesinin görevlendirildiğini görüyoruz. Bilginin güvenilirliğinin testinde kullanılan ölçütler olarak şunlar sıralanabilir:

a- Bilginin spesifikliği.

b- İçsel tutarlılığı ve diğer kaynaklardan gelen bilgilerle tutarlılığı: İçsel tutarlılık bağlamında Mısır soruşturması örnek verilebilir. İKK, Mısır soruşturması raporunda, ihlal iddialarının çok sayıda olmasına, farklı kaynaklardan gelmesine, bu iddiaların aynı zamana rastlamasına ve işkence yöntemlerinin, işkencenin uygulandığı yerlerin ve işkence uygulayan kamu görevlilerinin aynı şekilde tarif edilmesine önem vermiştir.³⁶ Dışsal tutarlılık bağlamında ise, Meksika soruşturması örnek verilebilir. İKK, Meksika soruşturmasında Mexico City merkezli bir HDÖ olan PRODH'nin Meksika'da özellikle adli kolluk ve silahlı kuvvetler tarafından sistematik işkence uygulandığı yönündeki bilginin güvenilirliğini ölçerken, BM/Özel Raportörünün Meksika ziyareti sonrası hazırladığı 14 Ocak 1998 tarihli raporu, Amerikalılar-arası İnsan Hakları Komisyonu'nun Meksika'daki insan hakları durumuna ilişkin olarak hazırladığı 24 Eylül 1998 tarihli raporu ve bir HDÖ olan İnsan Hakları İzleme'nin 1999 tarihli raporunu dikkate almış ve bu raporların PRODH ile aynı sonuca vardıklarını bulgulamıştır.³⁷

c- Bilgiyi destekleyecek/doğrulayacak kanıtın varlığı.

d- Kaynağın o alanda bilgi toplama ve raporlamada güvenilir olması: Örneğin İKK, Mısır soruşturması raporunda, bilginin,

³⁶ Bkz., **Supplement No.44 (A/51/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt*”, Committee against Torture, Fifty-first Session, para. 219.

³⁷ Bkz., CAT/C/75, 26 May 2003, “*Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply from the Government of Mexico*”, Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003, para. 7.

İKK'nin diğer faaliyetlerinde güvenilir olduklarını kanıtlamış olan kaynaklardan gelmiş olmasına önem vermiştir.³⁸

e- Bilginin kaynağının medya olduğu durumlarda söz konusu medyanın bağımsız ve tarafsız olması.

3) Zorunlu Olmayan Ülke Ziyareti

Soruşturma usulü kapsamında denetim organının kullanabileceği önemli bir araç “ülke ziyareti”dir. Belirtelim ki, ülke ziyareti UIHH çerçevesinde değişik denetim usulleri bağlamında kullanılan bir etkinliktir. Belki en başta, bireysel şikayet başvurusu usulü çerçevesinde fact-finding/olgu tespiti faaliyetinin bir parçası olarak o ülkenin ziyaret edildiği hatırlatılabilir. Tarafı bulunduğumuz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sisteminde ağırlıklı olarak da Avrupa İnsan Hakları Komisyonu tarafından bu faaliyet yürütülmüştü. Yine, **İKS Seçmeli Protokolü** ile Avrupa Konseyi'nin **Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi** sisteminde sözleşme denetim organının sahip olduğu önleyici nitelikli ülke ziyareti etkinliği bulunmaktadır. Ancak bunların nitelik olarak birbirinden farklı olduklarını belirtelim.

Soruşturmayı yapacak olan sözleşme organı önündeki bilgilerin açıklığa kavuşturulması, damıtılması ve tamamlanabilmesi için yerinde inceleme yapmaya ihtiyaç vardır ve bunun için de “ülke ziyareti” faaliyeti gerçekleştirilir. Sözleşme organının soruşturma raporunu hazırlayabilmesi ve sonuçlara varabilmesi için tarafsız ve eksiksiz bilgiye ihtiyacı bulunmaktadır. Bu nedenle, ülke ziyareti, o ülkedeki olaylara ilişkin en objektif ve sağlam temelli görüşü edinmenin bir aracıdır.³⁹

Nitekim, soruşturma usulünün başlatılabilmesi için Komite önüne gelen ve HDÖ kaynaklı bilgiler ile ilgili Hükümetten gelen bilgiler çeli-

³⁸ Bkz., **Supplement No.44 (A/51/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt*”, Committee against Torture, Fifty-first Session, para. 219.

³⁹ Bkz., **CAT/C/75**, 26 May 2003, “*Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply From the Government of Mexico*”, Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003, para. 14.

şebilir. İşte bu noktada, o ülkeye yapılacak olan bir ziyaret son derece faydalı olabilir. Mısır soruşturması bunun bir örneğini teşkil etmektedir. Anılan soruşturmada İKK'nin önündeki HDÖ'lerden gelen bilgilerle Mısır Hükümeti'nin sağladığı bilgiler arasında taban tabana zıtlıklar bulunuyordu.⁴⁰ Ancak, Mısır Hükümeti rıza göstermediği için bir ülke ziyareti yapılamamıştır.

Bunun yanı sıra, söz konusu ülkede sistematik işkence yapılıp yapılmadığının o ülke ile yakın işbirliği içerisinde ortaya çıkarılabilmesi amacıyla ülke ziyareti yapılmaktadır.⁴¹ Esasında İKK, ülke ziyaretini, ilgili Taraf Devlete sistematik işkence iddiaları karşısında durumu aydınlatmak ve bir anlamda kendisini aklamak için sunulan bir fırsat olarak değerlendirmektedir.⁴²

Soruşturma usulü çerçevesindeki ülke ziyareti bu usulün zorunlu bir parçası olmayıp ilgili Taraf Devletin rızasına bağlıdır. Bunun arkasında yatan temel ilkenin, “devletlerin egemenliği” ilkesi olduğu ileri sürülebilir. Uluslararası hukukun temelini oluşturan bu ilke, en katı anlamıyla olmasa da UIHH'de de geçerli olan bir ilkedir.⁴³ Nitekim, Endonezya İKS'ye taraf olurken sunduğu beyanda, soruşturma usulünü düzenleyen İKS Madde 20/1, 2 ve 3'ün egemenlik ve ülkesel bütünlük ilkelerine katı bir şekilde uyularak uygulanacağını beyan etmiştir.⁴⁴

⁴⁰ Bkz., **Supplement No.44 (A/51/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt*”, Committee against Torture, Fifty-first Session, para. 215.

⁴¹ Bkz., **Supplement No.44 (A/51/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt*”, Committee against Torture, Fifty-first Session, para. 188.

⁴² Bkz., **Supplement No.44 (A/51/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt*”, Committee against Torture, Fifty-first Session, para. 200.

⁴³ İnsan Hakları Hukukunun kaynağı “devletlerin egemenliği” ilkesi midir yoksa “insan onuru” mu soruları ekseninde bu iki ilkenin ele alındığı bir eser için bkz., BEDI, s. 37-84.

⁴⁴ Endonezya'nın beyannının orijinali şöyledir: “The Government of the Republic

Ülke ziyaretinin soruşturma usulü bağlamında son derece işlevsel ve önemli bir etkinlik olduğu dikkate alınır ise, ilgili Taraf Devletin rızasına tabi olması soruşturmanın etkililiğini etkileyen bir husus olarak değerlendirilebilir. Ancak bugüne kadar sadece bir soruşturmada ilgili devlet ülke ziyaretine rıza göstermemiştir ve bunun sonuçları o devlet için kötü olmuştur. Nitekim, İKK, Mısır soruşturma raporunun özetini yıllık raporuna eklemeye karar verirken Mısır Hükümeti'nin İKK üyelerince gerçekleştirilecek bir ülke ziyaretine izin vermemiş olmasını da dikkate almıştı.⁴⁵ Daha önemlisi, ülke ziyareti gerçekleştirilememiş olduğu için ne Mısır Hükümeti'nin görüşünü destekleyebilmiş ne de sistematik işkence iddialarına şüphe ile yaklaşmıştır. İKK, soruşturma sonuçlarını elindeki bilgilere dayanarak oluşturmuş ve sistematik işkence uygulandığı sonucuna ulaşmıştır.⁴⁶

Soruşturma usulü pratiklerinde gözlemlenen ve bu usulün etkililiğini etkileyen bir unsur, ülke ziyaretinin ilgili Taraf Devletin talebi üzerine ertelenebilmesidir. Esasında, ülke ziyaretinin ertelenmesinin normatif bir dayanağını UIHH'de bulmak mümkündür. Nitekim, **CKKS** Madde 33/3'te Taraf Devletin sunduğu sağlam gerekçeli bir talep üzerine Komite'nin söz konusu ziyareti erteleyebileceği ve hatta iptal edebileceği belirtilmiştir.

Taraf devletin talebi üzerine ülke ziyaretinin ertelenmesi şu soruşturmalarda olmuştur: İKK, Türkiye'ye ilişkin soruşturması kapsamında Şubat 1992 tarihinde gerçekleştirilecek bir ülke ziyareti için Türkiye'den izin

of Indonesia declares that the provisions of paragraphs 1, 2, and 3 of article 20 of the Convention will have to be implemented in strict compliance with the principles of the sovereignty and territorial integrity of States.”

⁴⁵ Bkz., **Supplement No.44 (A/51/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt*”, Committee against Torture, Fifty-first Session, para. 200.

⁴⁶ Bkz., **Supplement No.44 (A/51/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt*”, Committee against Torture, Fifty-first Session, para. 218.

istemeye karar vermiştir. Türkiye'deki genel seçimler sonrasında Kasım 1991 tarihinde kurulan yeni hükümet, böylesi bir ziyarete karşı olma- makla beraber, Şubat 1992 tarihinden sonra yapılmasının tercihe şayan olduğunu bildirmiştir. Yapılan müzakereler sonucunda ülke ziyaretinin 6-18 Haziran 1992 tarihleri arasında yapılmasına karar verilmiş ve söz konusu tarihlerde ülke ziyareti gerçekleştirilmiştir.⁴⁷

İKK, Meksika'ya karşı işletilen soruşturmada İKS Madde 20/3 ve İKK/UK Kural 80 uyarınca Meksika Hükümetinden Eylül 1999 ta- rihinde yapılacak bir ülke ziyaretine izin vermesi talebinde bulun- maya karar vermiştir.⁴⁸ Meksika Hükümeti 2 Temmuz 2000 yılında yapılacak olan başkanlık seçimi öncesinde İKK'nin yapacağı ülke ziyaretinin seçimlerde politik bir malzeme olarak kullanılabileceği gerekçesiyle seçim sonrasına ertelenmesinin daha uygun olacağını bildirmiş ve yeni yönetimin de Kasım 2000 tarihinden önce işbaşın- da olamayacağını belirtmiştir. İKK, ülke ziyaretinin seçim sürecinde yapılmasının uygun olmayacağı görüşüne katılmakla birlikte yeni yönetimin işbaşı yapmasının beklenmesinin uygun olmayacağı de- ğerlendirmesinde bulunmuş ve ülke ziyaretinin Ağustos 2000 tari- hinde yapılmasını önermiştir. Meksika Hükümeti, 30 Ağustos 2001 tarihinde İKK üyelerini ülke ziyareti yapmaya davet etmiş, İKK üye- leri ziyaret tarihi olarak 23 Ağustos-12 Eylül 2001 tarihleri arasını önermiş ve Meksika Hükümeti de bu tarihleri kabul etmiştir.⁴⁹ Ülke ziyareti bu tarihler arasında yapılmıştır.

Brezilya soruşturmasında, İKK tarafından ülke ziyareti için önerilen Temmuz 2004 ve Ocak 2005 tarihleri Muhatap Hükümet tarafından uy-

⁴⁷ Bkz., **A/48/44/Add.1**, 15 November 1993, "Report of the Committee Against Torture – Addendum", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey", Committee against Torture, Forty-eight Session, para. 11-12.

⁴⁸ Bkz., **CAT/C/75**, 26 May 2003, "Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply From the Government of Mexico", Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003, para. 8.

⁴⁹ Bkz., **CAT/C/75**, 26 May 2003, "Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply From the Government of Mexico", Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003, para. 14-15.

gun bir çalışma programı hazırlamak için yeterli zaman bırakmadığı için ertelenmiş ve Muhatap Hükümet, Temmuz 2005 tarihinde bir ülke ziyaretinin yapılmasını kabul ettiğini Komite'ye bildirmiştir. 13 Temmuz-29 Temmuz tarihleri arasında ülke ziyareti gerçekleştirilmiştir.⁵⁰

Sri Lanka soruşturması ülke ziyareti de, Muhatap Hükümetin iç çatışmadan ötürü son derece yoğun olan siyasi ve askeri gündemi gerekçe göstermesi üzerine ertelenmiştir.⁵¹

Ülke ziyaretinin yürütümü aşamasında uygulanacak standartlar, Muhatap Hükümet tarafından sağlanacak güvenceler ve kolaylıklar noktasında, soruşturma usulünün düzenlendiği sözleşme sistemlerinde ve o sistemlerin yapılaştırdığı denetim organlarının Usul Kurallarında ve bu organların Çalışma Yöntemleri gibi alt düzenlemelerinde açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu hususta, soruşturma pratikleri yol göstericidir. Ancak, başta **BM/Özel Raportörler/İnsan Hakları Komisyonu Temsilcileri Tarafından Olgu-Tespit Ziyaretlerinde Uygulanacak Kurallar**⁵² ve Ame.İHK/UK Kural 57 olmak üzere, ülke ziyareti etkinliğinin nasıl yürütüleceğine ilişkin standartların öngörüldüğü diğer belgeler bir esin kaynağı oluşturabilir.

Özellikle, İKK üyelerinin Meksika ziyareti öncesinde Meksika yetkili makamlarıyla⁵³ ve Brezilya soruşturması kapsamında bu ülkeye yap-

⁵⁰ Bkz., **CAT/C/39/2**, 3 March 2009, “*Report on Brazil Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply from the Government of Brazil*”, Committee against Torture, paras. 7-8.

⁵¹ Bkz., **Supplement No.44 (A/57/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Sri Lanka*”, Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-seventh Session, para. 128.

⁵² *Manual of the United Nations Human Rights Special Procedures*, June 2006, “*Annex III – Terms of Reference for Fact-Finding Missions by Special Rapporteurs/Representatives of the Commission on Human Rights*”. Original text: (E/CN.4/1998/45 Appendix V).

⁵³ Bkz., **CAT/C/75**, 26 May 2003, “*Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply From the Government of Mexico*”, Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003, para. 20.

tığı ülke ziyaretinden önce söz konusu Hükümetle⁵⁴ üzerinde anlaştığı prensipler ışığında şu başlıklar oluşturulabilir:

i) Seyahat özgürlüğü: Komite üyelerinin tüm ülkede seyahat özgürlüğü ve bir yerden bir yere taşınma olanakları.

ii) Soruşturma özgürlüğü: Bu özgürlük kapsamına; Komite üyelerinin tüm hapisanelere, alıkonulma merkezlerine ve sorgu yerlerine girme özgürlüğü, Hükümetin tüm merkezi ve yerel yetkilileriyle görüşme özgürlüğü, HDÖ'lerin ve diğer özel kuruluşların temsilcileriyle temas kurma özgürlüğü, tanıklarla ve soruşturmanın gereğinin yerine getirilmesi için gerekli olan diğer kişilerle özel görüşme yapabilme özgürlüğü ve soruşturmaya ilişkin olan tüm belgelere tam erişim özgürlüğü girmektedir. Gerekli görülmesi halinde, bilginin filme alınması, fotoğrafının çekilmesi ya da kaydedilmesi mümkün olacaktır.

Nitekim İKK heyeti, Türkiye'ye ilişkin soruşturma çerçevesinde gerçekleştirdiği ülke ziyaretinin Ankara ayağında, Dışişleri Bakanı, İçişleri Bakanı, Adalet Bakanı, İnsan Hakları Bakanı ile Anayasa Mahkemesi başkanı ve başkan yardımcısıyla görüşmüştür. Ayrıca, TBMM İnsan Hakları Komisyonu üyeleriyle de görüşmüştür. Diyarbakır ayağında ise, yerel sivil ve askeri yetkililerle görüşmüştür. Ayrıca, her iki ilde de, İçişleri Bakanlığı ile Adalet Bakanlığına bağlı alıkonulma yerlerini ziyaret etmiş ve mahpuslarla serbestçe konuşabilmiştir. Ancak, Diyarbakır ilinde İçişleri Bakanlığına bağlı bazı yerlere girmelerine izin verilmemiştir. Yine, her iki ilde beş HDÖ temsilcisiyle ve çok sayıda kişiyle konuşmuştur. Bu ziyaretler esnasında bir tıp doktoru İKK heyetine eşlik etmiş ve işkence mağduru olduklarını iddia eden kişileri muayene etmiştir.⁵⁵ Yine, Peru soruşturması bağlamında yapılan

⁵⁴ Bkz., CAT/C/39/2, 3 March 2009, "Report on Brazil Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply from the Government of Brazil", Committee against Torture, para. 18.

⁵⁵ Bkz., A/48/44/Add.1, 15 November 1993, "Report of the Committee Against Torture – Addendum", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey", Committee against Torture, Forty-eight Session, para. 13-15.

ülke ziyaretinde HDÖ temsilcilerinin yanı sıra avukatlar, yargıçlar ve savcılarla da görüşmüştür.⁵⁶ İKK, Meksika soruşturmasında ise yüksek mahkeme başkan ve üyeleri, federal emniyet müdürü, Cumhuriyet başsavcısı, Federal Bölge Savcısı, ulusal insan hakları komisyonu başkan ve üyeleri, federal bölge insan hakları komisyonu başkan ve üyeleri gibi kamu görevlileri ile HDÖ temsilcileriyle görüşmüştür.⁵⁷

Ülke ziyaretinin yer bakımından kapsamı noktasında Peru soruşturması çarpıcı bir örnek oluşturabilir. Peru soruşturmasında Savunma Bakanlığı'na bağlı yüksek güvenli alıkonulma yerleri, örneğin *Tupac Amaru örgütünün liderlerinin alıkonulduğu yerler* Komite üyeleri tarafından ziyaret edilmiştir.

İhlal iddialarının niteliğinin ve sıklığının tespiti için İKK, ülke ziyaretlerinde mağdur olduğu iddia edilen kişileri ve onların doğrudan akrabalarını dinlemiş, insan haklarına ilişkin kamusal ajanlardan ve HDÖ'lerden bilgi almıştır.⁵⁸

iii) Güvenceler: İster kamu görevlisi isterse özel hukuk kişisi olsun, Komite üyeleriyle ya da Komite üyelerine bu görevlerinde yardımcı olan diğer kişilerle görüşen kişilerin tehdide, yıldırıya maruz bırakılmayacağına, cezaya çarptırılmayacağına ya da yargılanmayacaklarına dair Hükümet güvence verecektir. Aynı güvenceler, Komite üyeleriyle ya da Komite üyelerine bu görevlerinde yardımcı olan diğer kişilerle görüşen kişilerin aileleri için de verilecektir. Nitekim İKK/UK Kural 81/2'de "... (Komite) üyeleri, Taraf Devletten, Komite'nin görevlendirilmiş üyeleriyle görüşmeyi isteyebilecek olan tanıkların ve diğer kişilerin önüne hiçbir engel çıkarılmamasını ve bu kişilere ya da onla-

⁵⁶ Bkz., **Supplement No.44 (A/56/44)**, "Report of the Committee Against Torture", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Peru", Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-sixth Session, para. 159.

⁵⁷ Bkz., **CAT/C/75**, 26 May 2003, "Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply From the Government of Mexico", Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003, para. 16.

⁵⁸ Bkz., **CAT/C/39/2**, 3 March 2009, "Report on Brazil Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply from the Government of Brazil", Committee against Torture, para. 44.

rın ailelerine karşı hiçbir misilleme kabilinden önlem alınmamasını garanti etmesi talebinde bulunacaktır.” düzenlemesi yer almaktadır. Yine, KKAOKK/UK Kural 87/4’te “Komite, Taraf Devletin kendi yargı yetkisi içinde bulunan bireylerin bir soruşturma ile bağlantılı olarak yapılan herhangi bir duruşmaya katılmanın ya da soruşturmayı yürüten görevlendirilmiş Komite üyeleriyle görüşmenin bir sonucu olarak kötü muamele ya da sindirmeye maruz bırakılmamalarını temin edecek gerekli bütün önlemleri alması hususunda Taraf Devleti bilgilendirecektir.” düzenlemesi yer almaktadır.

iv) Güvenlik önlemleri: Soruşturmayı yürüten Komite üyelerinin seyahat özgürlüğü sınırlanmaksızın uygun güvenlik önlemleri alınacaktır.

v) Soruşturmayı yürüten Komite üyeleri için güvenceler: Soruşturmayı yürütmekle görevlendirilmiş Komite üyeleri, soruşturmada bu üyelere yardımcı olmaları için atanan Birleşmiş Milletler çalışanları ile hekimler ve çevirmenler gibi diğer kişiler ülke ziyareti öncesinde, sırasında ve sonrasında **İKS** Madde 23 uyarınca Komite üyelerine tanınan kolaylıkların, ayrıcalık ve bağışıklıkların aynısına sahip olacaklardır.

4) Soruşturma Sürecine Hakim Olan Gizlilik Kuralı

İKS Madde 20/5 ve **İKK/UK** Kural 72, **KKAOKS/SP** (md.8/5) ve **KKAOKK/UK** (Kural 80/1), **EKHS/SP** Madde 6/5 ve **EKHK/UK** Kural 80 ile **ESKHS/SP** Madde 11/4 uyarınca soruşturmanın yapılması sürecindeki tüm işlemler ve soruşturmaya ilişkin tüm belgeler gizli olacaktır. Ayrıca, soruşturmayı yapan sözleşme organının bu usule ilişkin toplantıları kapalı olacaktır.

Ancak **İKS** Madde 20/5 ve **ESKHS/SP** Madde 11/7 uyarınca Komite, Muhatap Hükümetle *istişare ettikten sonra* soruşturma raporunun ve varılan sonuçların bir *özetini* ya da Muhatap Hükümetin *rıza göstermesi üzerine* soruşturma raporunun ve varılan sonuçların *tamamını* yıllık raporuna ekleyerek yayımlayabilir. Belirtelim ki, KKAOKK/UK Kural 80/2⁵⁹ uyarınca, Komite tamamlamış olduğu bir soruşturmaya “dair bir özeti ... yıllık raporuna dahil etmeden önce, Komite, söz

⁵⁹ KKAOKK/UK Kural 80/2’nin orijinali şöyledir: “2. Before including a summary of the activities undertaken under articles 8 or 9 of the Optional Protocol in the annual report prepared in accordance with article 21 of the Convention and article 12 of the Optional Protocol, the Committee may consult with the State party concerned with respect to the summary.” (vurgu eklenmiştir)

konusu özet bağlamında ilgili Taraf Devlet ile istişarede bulunabilir” düzenlenmesi yer almaktadır. Açıktır ki bu düzenleme ile İKS Madde 20/5’teki⁶⁰ “...yapılan bir soruşturma tamamlandıktan sonra, Komite, ilgili Taraf Devletle istişarede bulunmasının ardından, ... yıllık raporuna söz konusu işlemlerin sonuçlarına dair bir özeti dahil etmeye karar verebilir.” düzenleme arasında fark vardır. Bu fark, KKAOKK’nin soruşturma özetini ilgili devlete danışmadan yıllık raporunda yayımlayabileceği izlenimi yaratmaktadır. Kaldı ki, **KKAOKS** sitemindeki tek soruşturma örneği olan Meksika soruşturması raporunda, örneğin İKK’nin soruşturma raporlarında rastladığımız Taraf Devlete soruşturmanın bir özetini yayımlama konusundaki görüşünün sorulması işlemine rastlayamadık.

Doktrinde, soruşturma raporunun ve sonuçların bir özetinin İKK’nin yıllık raporuna eklenerek yayımlanmasının, sürece hakim gizlilik kuralının kalkması ve dolayısıyla aleniyetin sağlanmasının, soruşturma usulünün bir yaptırımı olduğu ve İKS’nin öngördüğü en ciddi yaptırımların başında geldiği ifade edilmiştir.⁶¹ Ancak şu hususa dikkati çekelim ki, İKK, ilk oturumunu gerçekleştirdiği 1988 yılından beri toplam yedi soruşturma yürütmüştür ve bu soruşturmaların tümünün bir özetini yıllık raporuna eklemiştir. Dolayısıyla, özet halinde de olsa soruşturma raporunun ve ulaşılan sonuçların yıllık rapora eklenerek yayımlanması uygulamada bir kural haline gelmiştir. Bu nedenle de, **Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi** denetim organı olan İşkenceyi Önleme Komitesi’nin bir yaptırım olarak kamuya duyurusundan farklı nitelikte olsa gerek.

Soruşturma usulünün bütün aşamaları gizlilik kuralına tabi olduğu için soruşturma usulünün başlatılması için İKK’ye bilgi sunan HDÖ’ler ya da kişiler Komite’nin bir soruşturma başlatmış olup olmadığından haberdar olamayacaktır.

⁶⁰ İKS Madde 20/5’in orijinali şöyledir: “5. All the proceedings of the Committee referred to in paragraphs I to 4 of this article shall be confidential, and at all stages of the proceedings the co-operation of the State Party shall be sought. After such proceedings have been completed with regard to an inquiry made in accordance with paragraph 2, the Committee may, after consultations with the State Party concerned, decide to include a summary account of the results of the proceedings in its annual report made in accordance with article 24.” (vurgu eklenmiştir)

⁶¹ GEMALMAZ, *İşkencenin Önlenmesi*, s. 121-147, 134.

CKKS/SP hazırlanır iken, mevcut soruşturma usulünün nasıl geliştirilebileceği noktasında çok az tartışma yaşanmış ve bu usulün geliştirilmesine yönelik, örneğin, soruşturmanın aleni yapılması, ihlallere ilişkin resmi bir sunum olmaksızın da Komite'nin bir soruşturma başlatabilmesi ve bu usulü kullanan kişilerin misillemeye karşı korunması gibi öneriler kabul edilmemiştir.⁶²

Aleniyet, soruşturma usulünün etkililiğini sağlamak bakımından son derece önemli bir araçtır. Nitekim, Mısır Hükümeti'nin Mısır soruşturması neticesinde hazırlanan raporun varılan sonuçlarla birlikte bir özetinin yayımlanmasına gösterdiği büyük direnç⁶³ bunun bir göstergesidir. Aşağıda Mısır soruşturmasını anlattığımız yerde belirttiğimiz üzere, Mısır soruşturma raporunun özetinin yayımlanmaması için büyük çaba sarf etmişti.

5) Soruşturma Sürecine Hakim Olan İşbirliği İlkesi

Soruşturma usulüne hakim önemli ilkelerden biri de “işbirliği” ilkesidir. Soruşturma usulünü düzenleyen **İKS** Madde 20/1, **KKAOKS/SP** Madde 8/1, **EKHS/SP** Madde 6/1 ve **ESKHS/SP** Madde 11/2 normlarında soruşturma sürecinde Muhatap Hükümetle işbirliği yapılması ilkesi düzenlenmektedir.

Esasında işbirliği ilkesi UIHH'de genel olarak yer alan ilkelerden birisidir. Örneğin, 14 No.'lu Protokol ile değişik **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi** Madde 38'de, **Amerikalılar-arası İnsan Hakları Sözleşmesi** Madde 48/1d'de ve **BM/Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi** Madde 41/1f'de Taraf Devletlerin işbirliği yükümlülüğü düzenlenmektedir.

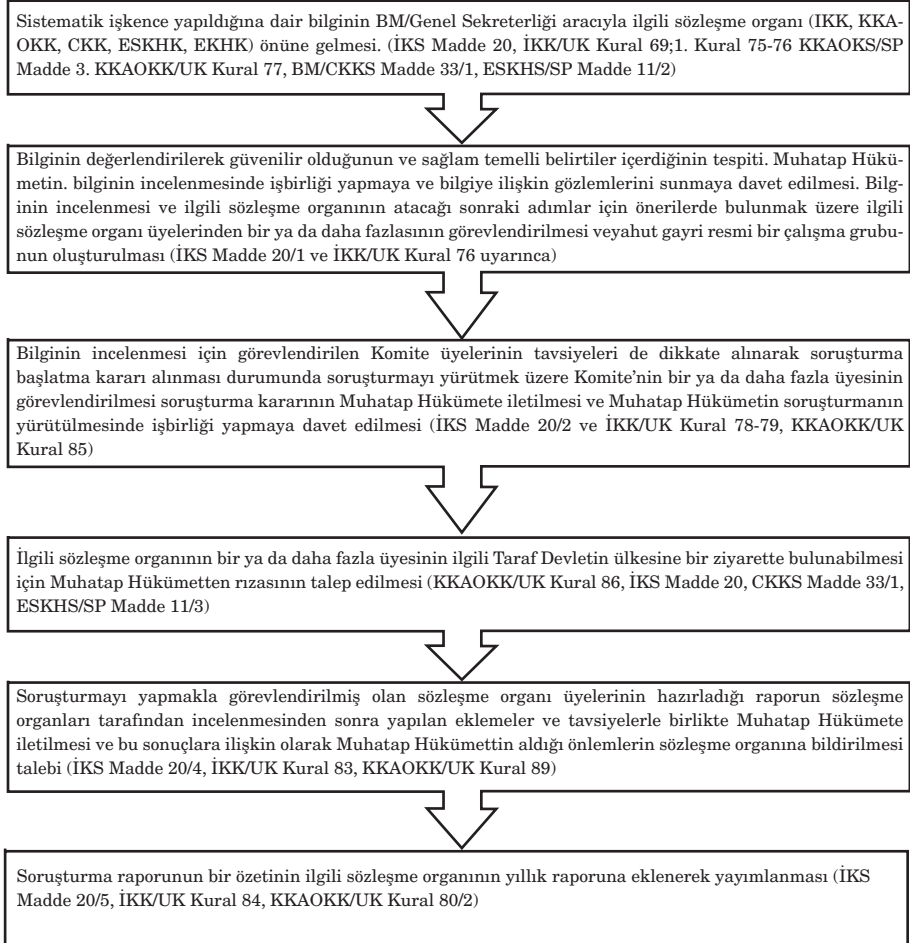
Soruşturma usulü çerçevesinde işbirliği ilkesi, sürecin başından sonuna kadar her aşamada aranmaktadır. Bilginin güvenilirliğinin testi aşamasında, soruşturma açmaya karar verilmesi halinde soruşturmanın

⁶² BRUCE, s. 133-148, 143-144.

⁶³ Bkz., **Supplement No.44 (A/51/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt*”, Committee against Torture, Fifty-first Session, para. 199.

yürütümü aşamasında, ÷lke ziyareti aşamasında ve en nihayet soruşturma raporunun bir özetinin yayımlanması aşamasında sürekli Muhatap Hükümetin işbirliği aranmaktadır.

6) Soruşturma Usulünün Yürütümüne İlişkin Şema*

* Soruşturma usulünün aşamalarını gösteren bu şema tarafımızdan hazırlanmıştır.

IV) Soruşturma Usulüne İlişkin Uygulama Örnekleri

1) İKS Çerçevesinde

İKS sisteminde soruşturma usulü, Ağustos 2011 tarihi itibarıyla toplam yedi devlete ilişkin olarak işletilmiştir. Bu usulün uygulandığı ilk devlet Türkiye⁶⁴ olmuştur. Diğer devletler ise, soruşturma tarihine göre sırasıyla Mısır, Peru, Meksika, Sri Lanka, Sırbistan ve Karadağ ile Brezilya'dır.⁶⁵

Ancak İKK, Mayıs 2006'daki otuz altıncı oturumunda Kolombiya, Guatemala, Nepal, Togo ve Özbekistan gibi devletlere karşı işletilebilecek olası bir soruşturma usulüne dayanak olacak unsurlar temin etmesi için Genel Sekreterlikten talepte bulunmuştur.

i) Türkiye

Türkiye'ye ilişkin soruşturma süreci, Nisan 1990-Kasım 1992 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. İKK, 19 Kasım 1991 tarihinde bir soruşturma başlatma kararı almış ve Türkiye ile müzakere ettikten sonra bu soruşturmanın özetinin yer aldığı bir eki, altıncı yıllık raporuna dahil etmeye 9 Kasım 1993 tarihinde oybirliğiyle karar vermiştir.⁶⁶

Soruşturma usulünün işletilmesini tetikleyen esas olarak Uluslararası Af Örgütü'nün Türkiye'de "sistemik işkence" yapıldığına dair bilgiyi İKK'ye sunması olmuştur. Söz konusu hükümetler dışı örgüt dışında başka hükümetler dışı örgütlerden de bu yönde bilgiler İKK önüne gelmiştir.⁶⁷ İKK, Nisan 1990'daki dördüncü oturumunda Türkiye'de

⁶⁴ Türkiye'ye karşı işletilen soruşturma usulü neticesinde hazırlanan raporun ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz., GEMALMAZ, *İşkencenin Önlenmesi*, özellikle s.129, 134 ve s. 136-147. Ayrıca bkz., GEMALMAZ, *Genel Teori*, s. 769-770.

⁶⁵ Mısır, Peru, Sri Lanka, Meksika ile Sırbistan ve Karadağ soruşturmalarına ilişkin bilgilerin yer aldığı bir çalışma için bkz., GEMALMAZ, *Genel Teori*, 770-772.

⁶⁶ Bkz., **A/48/44/Add.1**, 15 November 1993, "Report of the Committee Against Torture – Addendum", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey", Committee against Torture, Forty-eight Session, para. 2.

⁶⁷ İlginç bir not olarak belirtelim ki, o tarihteki Türk Hükümeti, hükümetler dışı örgütler tarafından İKK'ye sunulan sistemik işkence iddialarını, bu ör-

sistematik işkence uyguladığına dair bilgiyi inceleyip güvenilir olduğuna ve esaslı temele sahip iddialar içerdiğine kanaat getirdikten sonra Türk Hükümetini bu bilginin incelenmesinde işbirliği yapmaya ve gözlemlerini sunmaya davet etmiş ve fakat Türkiye bu işbirliği davetini reddetmiştir.⁶⁸ Bunun üzerine İKK, Türkiye’de sistematik işkence yapıldığına dair bilgiyi incelemek ve sonrasında bir rapor hazırlamak üzere iki üyesini görevlendirmiştir. Hazırlanan rapor neticesinde İKK, Türkiye’ye ilişkin bir soruşturma başlatmaya ve Şubat 1992 tarihinde gerçekleştirilecek bir ülke ziyareti için Türkiye’den izin istemeye karar vermiştir. Yapılan müzakereler sonucunda 6-18 Haziran 1992 tarihleri arasında ülke ziyareti gerçekleştirilmiştir.⁶⁹

Türkiye’ye yönelik ülke ziyaretini gerçekleştiren İKK heyeti, 19 Kasım 1991 ile 15 Ekim 1992 arası dönemde elde edilen tüm bilgileri bir rapor şeklinde İKK’ye sunmuştur. İKK, bu rapor üzerinde çalıştıktan sonra vardığı sonuçları, bu raporla birlikte Türk Hükümetine iletmış ve Hükümeti varılan sonuçlarla ilgili olarak ne tür önlemler alacağını İKK’ye bildirmeye davet etmiştir. Türk Hükümeti buna ilişkin yanıtını soruşturma raporuna ilişkin gözlemleriyle birlikte İKK’ye iletmıştır. İKK, soruşturma usulüne ilişkin tüm işlemleri tamamladıktan sonra Türk Hükümetini, bu soruşturmanın sonuçlarının bir özetinin

gütlerin bütünüyle politik oldukları ve hiçbir şekilde tarafsız olmadıkları gerekçesiyle reddettiği konusunda İKK’yi bilgilendirmiştir. Bkz., Bkz., **A/48/44/Add.1**, 15 November 1993, “*Report of the Committee Against Torture – Addendum*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey*”, Committee against Torture, Forty-eight Session, para. 37.

⁶⁸ Bkz., **A/48/44/Add.1**, 15 November 1993, “*Report of the Committee Against Torture – Addendum*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey*”, Committee against Torture, Forty-eight Session, para. 3-4.

⁶⁹ Bkz., **A/48/44/Add.1**, 15 November 1993, “*Report of the Committee Against Torture – Addendum*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey*”, Committee against Torture, Forty-eight Session, para. 3-12.

İKK'nin yıllık raporuna eklenmesi hususundaki görüşlerini iletmeye davet etmiştir. Türk Hükümeti, Türkiye'ye ilişkin soruşturmanın sonuçlarının İKK'nin yıllık raporunda yayımlanmasının haklı bir temeli olmadığını ileri sürerek yayımlanmaması yönünde görüş belirtmiştir. Ancak, İKK, Türkiye'deki işkence iddialarının *sayısı ve ciddi niteliği* ile soruşturmayı gerçekleştiren İKK üyelerinin bulguları ve İKK'nin vardığı sonuçlar ışığında Türkiye'nin **İKS**'nin hükümlerine tam anlamıyla saygı göstermesini temin etmek için bu sonuçların bir özetinin yayımlanmasının gerekli olduğuna kanaat getirmiştir.⁷⁰

Komite, soruşturma sonucunda, sadece az sayıda davada işkence yapıldığı sonucuna tam bir kesinlikle ulaşılabilecek olmasına rağmen alınan tanık ifadelerindeki işkence tekniklerinin tanımı, işkencenin yapıldığı yerler ve koşullar konusundaki tutarlılıktan ötürü Türkiye'de *sistematik işkencenin varlığının inkar edilemez olduğunu* belirtmiştir.⁷¹

ii) Mısır

Mısır'a ilişkin soruşturma Kasım 1991–Kasım 1994 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. İKK, 20 Kasım 1995 tarihinde bu soruşturmanın bir özetini yıllık raporuna eklemeye karar vermiştir. Yıllık rapora eklenecek özet metin 7 Mayıs 1996 tarihinde oybirliğiyle kabul edilmiştir.⁷²

⁷⁰ Bkz., **A/48/44/Add.1**, 15 November 1993, “*Report of the Committee Against Torture – Addendum*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey*”, Committee against Torture, Forty-eight Session, para. 16-21.

⁷¹ Bkz., **A/48/44/Add.1**, 15 November 1993, “*Report of the Committee Against Torture – Addendum*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey*”, Committee against Torture, Forty-eight Session, para. 38. Orijinali şöyledir: “The Committee considers that, even though only a small number of torture cases can be proved with absolute certainty, the copious testimony gathered is so consistent in its description of torture techniques and the places and circumstances in which torture is perpetrated that the existence of systematic torture in Turkey cannot be denied.” (vurgu eklenmiştir)

⁷² Bkz., **Supplement No.44 (A/51/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Con-*

İKK, 11-21 Kasım 1991'deki yedinci oturumunda Uluslararası Af Örgütü'nce sunulan Mısır'da "sistemik işkence" yapıldığına dair bilgiyi değerlendirmiş ve Uluslararası Af Örgütü'nden ek bilgi sunmasını istemiştir. 27 Nisan-8 Mayıs 1992'deki sekizinci oturumunda İKK'nin önünde Uluslararası Af Örgütü tarafından sunulmuş ek bilgi, diğer hükümetler dışı örgütlerce sunulan bilgi ve İnsan Hakları Komisyonu'nun işkenceye ilişkin Özel Raportörü'nün raporları bulunmaktaydı. İKK, 5 Mayıs 1992 tarihinde Mısır Hükümetini bu bilginin incelenmesinde işbirliği yapmaya ve gözlemlerini sunmaya davet etmiştir. İKK, daha sonra Mısır'da sistemik işkence yapıldığına dair bilgiyi incelemek ve sonrasında atılacak adımlar konusunda önerilerde bulunmak üzere üç üyesinden oluşan bir gayri resmi çalışma grubu kurmuştur. 18 Kasım 1993 tarihinde aldığı bir kararla İKK, Mısır Hükümetinden 15 Mart 1994 tarihinden önce yapılacak bir ülke ziyareti için izin istemiştir. Ancak bu izin talebine bir cevap verilmemesi üzerine İKK bu kez, 17 Eylül 1994 tarihinden önce yapılacak bir ülke ziyareti için izin vermesi talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine Mısır Hükümeti, İKK ile işbirliği yapmaya devam edeceğini ve İKK üyeleri ile görüşmek üzere yetkili temsilcilerini Cenevre'ye göndermeye hazır olduğunu bildirmiş ve İKK'nin bu soruşturma için görevlendirilmiş iki üyesi Mısır Hükümeti delegasyonu ile 3 Kasım 1994'te Cenevre'de görüşmüştür. Mısır Hükümeti, ülke ziyareti için izin vermemiştir.⁷³

İKK, soruşturmayı yürütmekle görevli üyelerin vardığı sonuçları 14 Kasım 1994 tarihinde onaylamış ve soruşturmanın nihai raporunun varılan sonuçlarla birlikte Mısır Hükümetine iletilmesine karar vermiş ve Mısır Hükümeti'ni 31 Ocak 1995 tarihine kadar Komite'nin vardığı sonuçlarla ilgili olarak ne tür önlemler alacağı konusunda Komiteyi bilgilendirmeye davet etmiştir. Mısır Hükümeti buna ilişkin yanıtını soruşturma raporuna ilişkin gözlemleriyle birlikte İKK'ye iletmıştır. İKK,

vention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt, Committee against Torture, Fifty-first Session, para. 181.

⁷³ Bkz., **Supplement No.44 (A/51/44)**, "Report of the Committee Against Torture", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt", Committee against Torture, Fifty-first Session, para. 182-195.

soruştura usulüne ilişkin tüm işlemleri tamamladıktan sonra Mısır Hükümetini, bu soruşturmanın sonuçlarının bir özetinin İKK'nin yıllık raporuna eklenmesi hususundaki görüşlerini iletmeye davet etmiştir. Mısır Hükümeti, soruşturma sonuçlarının İKK'nin yıllık raporunda yayımlanmasının haklı bir temeli olmadığını ileri sürerek yayımlanmaması yönünde görüş belirtmiştir. Dikkati çekelim ki, Mısır Hükümeti, soruşturma raporunun yayımlanmaması için oldukça çaba sarf etmiştir. Soruşturma raporunun yayımlanmasının yaratacağı yansımaların gerek *Mısır Hükümeti'nin İKK ile olan ilişkilerine* gerekse de Sözleşme'nin ilkelerine ve amaçlarına zarar verebileceğini belirtmiştir. Hatta, 3 Mayıs 1996 tarihli bir iletide, yakın tarihte Kahire'de gerçekleşen ve aralarında turistlerin de bulunduğu birçok kişinin hayatını kaybettiği bir terör eylemine dikkati çekerek soruşturma raporunun yayımlanmasının terör örgütlerine ve onların üyelerine yanlış bir izlenim vereceğini ve İKK'nin dolaylı bir şekilde de olsa terörist grupları cesaretlendirdiği şeklinde yorumlanabileceğini ifade etmiştir.⁷⁴

Ancak, İKK, Mısır'daki işkence iddialarının *sayısı* ve *ciddi niteliği* ışığında ve Mısır Hükümeti'nin durumu aydınlatmak için kendisine sunulan İKK üyelerinin yapacağı bir ülke ziyareti fırsatından yararlanmamasını dikkate alarak Mısır'ın İKS'nin hükümlerine tam anlamıyla saygı göstermesini teşvik etmek için bu sonuçların bir özetinin yayımlanmasının gerekli olduğuna kanaat getirmiştir.⁷⁵

Komite, soruşturma sonucunda, işkencenin Mısır güvenlik güçleri tarafından özellikle de istihbarat birimi tarafından sistematik bir biçimde uygulandığı sonucuna varmıştır. İKK, güvenilir hükümetler-dışı örgütlerce sunulan işkence iddialarının tutarlı bir şekilde, rapor edilen *işkence vakalarının, en azından ülkenin önemli bir bölümünde, alışıldık gelmiş, yaygın ve kasti olduğunu* gösterdiğini belirtmiştir.⁷⁶

⁷⁴ Bkz., **Supplement No.44 (A/51/44)**, "Report of the Committee Against Torture", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt", Committee against Torture, Fifty-first Session, para. 196-199.

⁷⁵ Bkz., **Supplement No.44 (A/51/44)**, "Report of the Committee Against Torture", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt", Committee against Torture, Fifty-first Session, para. 200.

⁷⁶ Bkz., **Supplement No.44 (A/51/44)**, "Report of the Committee Against Torture-

iii) Peru

Peru soruşturması, Nisan 1995-Mayıs 1999 tarihleri arasında yapılmıştır. İKK, Peru ile müzakere ettikten sonra bu soruşturmanın bir özetini 2001 yılında BM/Genel Kurulu'na sunacağı yıllık raporuna dahil etmeye 15 Kasım 1999 tarihinde oybirliğiyle karar vermiştir.⁷⁷

Soruşturma usulünün işletilmesini tetikleyen esas olarak İnsan Hakları İzleme/Human Rights Watch adlı HDÖ'nün Peru'da "sistematik işkence" yapıldığına dair bilgiyi İKK'ye sunması olmuştur. Daha sonra, 60 hükümetler-dışı örgütten oluşan ve Peru'da faaliyet gösteren bir hükümetler-dışı örgüt de bu devlette sistematik işkence yapıldığına dair bilgileri İKK'ye göndermiştir. Komite, üyelerinden birini bu bilgileri inceleme ve atılacak adımlar konusunda öneride bulunmak için görevlendirmiştir. Komite Kasım 1995'de, Peru Hükümetini söz konusu bilgilerin güvenilirliğine ilişkin görüşlerini sunmaya davet etmeye karar vermiş daha sonra Kasım 1996'da, kendisine gönderilen bilginin güvenilir olduğu ve Peru'da sistematik işkence uygulandığının esash işaretlerini içerdiği sonucuna varmıştır. Bunun üzerine Komite, Peru Hükümetini söz konusu bilginin esasına ilişkin olarak gözlemlerini sunmaya davet etmiştir. Komite, Mayıs 1996'da bir başka üyesini daha bu bilgilerin incelenmesi için görevlendirmiştir. 20 Kasım 1997 tarihinde Peru'ya ilişkin olarak bir soruşturma yürütülmesine karar verilmiş ve Peru Hükümeti işbirliği yapmaya ve ülke ziyareti yapılmasına rıza göstermeye davet edilmiştir. Peru Hükümeti ülke ziyaretine rıza göstermiş ve söz konusu ziyaret 31 Ağustos-13 Eylül 1998 tarihleri arasında yapılmıştır.⁷⁸

re", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt", Committee against Torture, Fifty-first Session, para. 220. Anılan paragrafın orijinali şöyledir: "On the basis of this information, the Committee is forced to conclude that torture is systematically practiced by the security forces in Egypt, in particular by State Security Intelligence, since in spite of the denials of the Government, the allegations of torture submitted by reliable non-governmental organizations consistently indicate that reported cases of torture are seen to be habitual, widespread and deliberate in at least a considerable part of the country." (vurgu eklenmiştir)

⁷⁷ Bkz., **Supplement No.44 (A/56/44)**, "Report of the Committee Against Torture", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Peru", Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-sixth Session, para. 145.

⁷⁸ Bkz., **Supplement No.44 (A/56/44)**, "Report of the Committee Against Torture

Soruşturmayı yürüten Komite üyeleri hazırladıkları raporu İKK'ye sunmuş ve söz konusu rapor İKK tarafından Mayıs 1999'da kabul edilmiş, varılan sonuçlar ve tavsiyelerle birlikte 26 Mayıs 1999 tarihinde taraf devlete iletilmiştir. Soruşturma raporunun bir özeti yıllık rapora eklenmiştir.⁷⁹

Komite, soruşturma neticesinde Peru'da *sistematiik işkence uygulandığı* sonucuna ulaşmıştır.⁸⁰

iv) Sri Lanka

Sri Lanka'ya ilişkin soruşturma, Nisan 1999-Mayıs 2002 tarihleri arasında yapılmıştır.⁸¹

Londra merkezli beş HDÖ'nün (British Refugee Council, Medical Foundation for the Care of Victims of Torture, Refugee Legal Centre, Immigration Law Practitioners Association ve Refugee Legal Group) Sri Lanka'da sistematiik işkence uygulandığına dair bilgiyi kendisine sunması üzerine İKK, söz konusu bilgiyi incelemiş ve bilginin güvenilir olduğu ve Sri Lanka'da sistematiik işkence uygulandığının esaslı işaretlerini içerdiği sonucuna varmıştır. Bunun üzerine Komite, Sri Lanka Hükümetini söz konusu bilginin incelenmesinde işbirliği yapmaya ve esa-

re, "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Peru", Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-sixth Session, paras. 146-153.

⁷⁹ Bkz., **Supplement No.44 (A/56/44)**, "Report of the Committee Against Torture", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Peru", Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-sixth Session, paras. 154-155.

⁸⁰ Bkz., **Supplement No.44 (A/56/44)**, "Report of the Committee Against Torture", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Peru", Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-sixth Session, para. 163.

⁸¹ Bkz., **Supplement No.44 (A/57/44)**, "Report of the Committee Against Torture", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Sri Lanka", Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-seventh Session, para. 124.

sına ilişkin olarak gözlemlerini sunmaya davet etmiştir. Komite'nin, 26 Nisan-14 Mayıs 1999 tarihlerindeki yirmi ikinci oturumunda Sri Lanka'ya ilişkin olarak bir soruşturma yürütülmesine karar verilmiş ve Komite'nin iki üyesi bu soruşturmayı yapmakla görevlendirilmiştir. Sri Lanka Hükümeti, Ocak 2000'den önce yapılacak bir ülke ziyareti rıza göstermeye davet edilmiş ve Sri Lanka Hükümeti'nin ülke ziyareti rıza göstermesi üzerine 19 Ağustos-1 Eylül 2000 tarihleri arasında ülke ziyareti gerçekleştirilmiştir.⁸²

Komite, soruşturma neticesinde ulaştığı sonuçları Kasım 2001'de Muhatap Hükümete ilemiştir. Komite, her ne kadar İKS Madde 1 ve Madde 16'da tanımlandığı şekliyle rahatsız edici sayıda işkence ve kötü muamele vakası var ise de, uygulamanın *sistemik olmadığı* sonucuna ulaşmıştır.⁸³

v) Meksika

Meksika soruşturması, Kasım 1998-Mayıs 2002 tarihleri arasında yapılmıştır. İKK, Meksika'nın kabul etmesi üzerine bu soruşturma raporunun tamamını yayımlamaya 29 Nisan-16 Mayıs 2003 tarihli otuzuncu oturumunda karar vermiştir.⁸⁴

Meksika soruşturması süreci, Mexico City merkezli bir HDÖ olan PRODH'nin Meksika'da sistematik işkence uygulandığına dair bir raporunun İKK'nin önüne gelmesiyle başlamıştır. Komite, üyelerinden birini söz konusu raporun incelenmesi için görevlendirmiş ve söz konusu üye diğer bilgi kaynaklarından gelen bilgilerin ışığında raporu

⁸² Bkz., **Supplement No.44 (A/57/44)**, "Report of the Committee Against Torture", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Sri Lanka", Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-seventh Session, paras. 125-129.

⁸³ Bkz., **Supplement No.44 (A/57/44)**, "Report of the Committee Against Torture", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Sri Lanka", Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-seventh Session, para. 181.

⁸⁴ Bkz., **CAIT/C/75**, 26 May 2003, "Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply from the Government of Mexico", Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003, para. 222.

değerlendirmiştir. Komite, raporu değerlendiren üyenin tespitlerini dikkate alarak PRODH adlı HDÖ'nün raporunda yer alan bilgilerin güvenilir olduğu ve Meksika'da sistematik işkence uygulandığının esaslı işaretlerini içerdiği sonucuna varmıştır. 30 Kasım 1998 tarihinde Komite, Meksika Hükümeti'ni söz konusu bilginin incelenmesinde işbirliğine ve bilgiye ilişkin gözlemlerini sunmaya davet etmiştir. Mayıs 1999 tarihindeki yirmi ikinci oturumunda Komite, bir gizli soruşturma yapılmasına karar vermiş ve Meksika Hükümetini soruşturmanın yürütülmesinde işbirliği yapmaya ve ülke ziyareti yapılmasına rıza göstermeye davet etmiştir. Meksika Hükümeti'nin ülke ziyaretine rıza göstermesi üzerine Komite'nin iki üyesi 23 Ağustos-12 Eylül 2001 tarihleri arasında ülke ziyaretini gerçekleştirmiştir.⁸⁵

Soruşturmayı yürüten Komite üyeleri hazırladıkları raporu İKK'ye sunmuş ve söz konusu rapor İKK tarafından 29 Nisan-17 Mayıs 2002 tarihli yirmi sekizinci oturumunda kabul edilmiş, varılan sonuçlar ve tavsiyelerle birlikte Muhatap Hükümete iletilmiştir. Meksika Hükümeti'nin 20 Şubat 2003 tarihinde Komite'ye soruşturma raporunun tamamının yayımlanmasını kabul ettiğini bildirmesi üzerine soruşturma raporunun tamamı yayımlanmıştır.⁸⁶

Komite, soruşturma neticesinde Meksika'da *sistematik işkence uygulandığı* sonucuna ulaşmıştır.⁸⁷

vi) Sırbistan ve Karadağ

Sırbistan ve Karadağ'a ilişkin soruşturma, Mayıs 1998- Kasım 2002 tarihleri arasında yapılmıştır. İKK, Sırbistan ve Karadağ'ın kabul et-

⁸⁵ Bkz., CAT/C/75, 26 May 2003, "Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply from the Government of Mexico", Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003, paras. 3-8, 15.

⁸⁶ Bkz., CAT/C/75, 26 May 2003, "Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply from the Government of Mexico", Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003, para. 221-222.

⁸⁷ Bkz., CAT/C/75, 26 May 2003, "Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply from the Government of Mexico", Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003, para. 218.

mesi üzerine bu soruşturma raporunun bir özetinin yıllık raporuna eklenmesine otuz ikinci oturumunda karar vermiştir.⁸⁸

Sırbistan ve Karadağ soruşturması sürecini, İnsancıl Hukuk Merkezi adlı ve Belgrad merkezli bir HDÖ'nün, Sırbistan ve Karadağ'da sistematik işkence uygulandığına dair bilgiyi İKK'ye sunması ve İKS Madde 20 çerçevesinde Sırbistan ve Karadağ'daki durumun incelenmesini talep etmesiyle başlamıştır. Söz konusu bilgi, görüşlerini sunması için Kasım 1998 tarihinde Muhatap Hükümete iletilmiştir. İKK, kendisine sunulan bilgilerin güvenilir olduğu ve Sırbistan ve Karadağ'da sistematik işkence uygulandığının esaslı işaretlerini içerdiği sonucuna varması üzerine Kasım 2000'de gizli bir soruşturma yapmaya karar vermiştir. İKK, Muhatap Hükümetten bir ülke ziyareti yapılmasına rıza göstermesi talebinde bulunmuş ve Muhatap Hükümetin rıza göstermesi üzerine 8-19 Temmuz 2002 tarihleri arasında söz konusu ülke ziyaretini gerçekleştirmiştir.⁸⁹

Soruşturmayı yürüten Komite üyeleri hazırladıkları raporu İKK'ye sunmuş ve söz konusu rapor İKK tarafından yirmi dokuzuncu oturumunda kabul edilmiş, varılan sonuçlar ve tavsiyelerle birlikte Muhatap Hükümete iletilmiştir.⁹⁰

⁸⁸ Bkz., **Supplement No. 44 (A/59/44)**, "Report of the Committee Against Torture", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Serbia and Montenegro", Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-ninth Session.

⁸⁹ Bkz., **Supplement No. 44 (A/59/44)**, "Report of the Committee Against Torture", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Serbia and Montenegro", Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-ninth Session, paras. 156-157.

⁹⁰ Bkz., **Supplement No. 44 (A/59/44)**, "Report of the Committee Against Torture", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Serbia and Montenegro", Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-ninth Session, paras. 156-157.

Komite, soruşturma neticesinde Karadağ'daki işkence uygulamasının sistematik bir nitelik arz etmediği, diğer taraftan Sırbistan'da Milosevic rejimi döneminde (Ekim 2000 tarihinden önce) ağırlıklı olarak da siyasi gerekçelerle *sistematik işkence uygulandığı* sonucuna ulaşmıştır.⁹¹

vii) Brezilya

Brezilya'ya ilişkin soruşturma, Kasım 2002-Mayıs 2006 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.⁹²

Kasım 2002 tarihinde ACAT-Brazil adlı bir HDÖ, Brezilya'da sistematik işkence uygulandığına dair bilgiyi İKK'ye sunmuş ve Komite'den Brezilya'daki durumu İKS Madde 20 çerçevesinde incelemesini talep etmiştir. İKK, Kasım 2002'deki yirmi dokuzuncu oturumunda kapalı bir toplantıda söz konusu bilgiyi inceleyip güvenilir olduğuna ve esaslı temele sahip iddialar içerdiğine kanaat getirdikten sonra bu bilgiye ilişkin görüşlerini sunması için 22 Kasım 2002 tarihinde Brezilya Hükümetine iletmiştir. İKK, 21 Kasım 2003'teki kapalı toplantısında gizli bir soruşturma yapma kararı almış ve üç üyesini bu soruşturmayı yürütmekle görevlendirmiş ve Muhatap Hükümeti de soruşturmanın yürütümünde işbirliği yapmaya davet etmiştir. Komite tarafından ülke ziyareti için önerilen Temmuz 2004 ve Ocak 2005 tarihleri Muhatap Hükümet tarafından uygun bir çalışma programı hazırlamak için yeterli zaman bırakmadığı için ertelenmiş ve Muhatap Hükümet, Temmuz 2005 tarihinde bir ülke ziyaretinin yapılmasını kabul ettiğini Komite'ye bildirmiştir. 13 Temmuz-29 Temmuz 2005 tarihleri arasında ülke ziyareti gerçekleştirilmiştir.⁹³

⁹¹ Bkz., **Supplement No. 44 (A/59/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Serbia and Montenegro*”, Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-ninth Session, para. 214.

⁹² Bkz., **CAT/C/39/2**, 3 March 2009, “*Report on Brazil Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply from the Government of Brazil*”, Committee against Torture.

⁹³ Bkz., **CAT/C/39/2**, 3 March 2009, “*Report on Brazil Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply from the Government of Brazil*”, Committee against Torture, paras. 3-8.

Komite, soruşturma sonucunda, Brezilya'da *sistematik işkence uygulandığına* kanaat getirmiştir.⁹⁴

2) KKAOKS Çerçevesinde

KKAOKS sisteminde soruşturma usulünün tek örneğini Meksika soruşturması oluşturmaktadır. Esasında, soruşturma usulünü düzenleyen KKAOKS/SP'nin 22/12/2000 tarihinden beri yürürlükte olduğu dikkate alındığında aradan geçen on yıllık süreçte sadece bir soruşturma yürütülmüş olması dikkat çekicidir. Bu durumu, soruşturma usulüne ilişkin tanımama beyanının sayısı ile de açıklamak güçtür. Zira yukarıda ilgili yerde belirttiğimiz üzere KKAOKK'nin soruşturma yapma yetkisini tanımadığı beyanında bulunan devlet sayısı, **KKAOKS/SP**'yi henüz onaylamamış olmakla beraber imzalarken tanıma beyanında bulunan Kübayı ayrık tutar isek uçtür.

i) Meksika

Amerika Birleşik Devletleri merkezli Equality Now ve Meksika merkezli Casa Amiga adli iki HDÖ, 2 Ekim 2002 tarihli bir mektupla KKAOKK'nin Meksika'nın Ciudad ve Chihuahua bölgelerinde kadınlara yönelik olarak işlenen kaçırma, tecavüz etme ve öldürme eylemlerine⁹⁵ ilişkin olarak bir soruşturma başlatmasını talep etmiştir. KKAOKK, Ocak 2003'teki yirmi sekizinci oturumunda Komite'nin iki üyesini söz konusu bilgiyi incelemekle görevlendirmiştir. İki üye bu bilgiyi, diğer başka bilgiler, özellikle de sözleşme organlarının bu devlete ilişkin olarak vardığı sonuçlar ve BM/Özel Raportörlerinin raporları ışığında incelemiştir ve söz konusu iki HDÖ tarafından sağlanan bilginin güvenilir olduğuna ve **KKAOKS**'de güvence altına alınan hakların ağır ya da sistematik biçimde ihlal edildiğine dair esaslı belirtiler içerdiğine karar vermiştir. Bunun üzerine Komite, Muhatap Hükümeti bil-

⁹⁴ Bkz., CAT/C/39/2, 3 March 2009, "Report on Brazil Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply from the Government of Brazil", Committee against Torture, para.178.

⁹⁵ Meksika'nın Ciudad ve Chihuahua bölgelerinde yaşanan kadın cinayetleri, Amerikan yapımı 2006 tarihli "Bordertown" adlı sinema filmine de konu olmuştur. Başrollerini Jennifer Lopez, Antonio Banderas ve Martin Sheen'in paylaştığı filmi, Gregory Nava yönetmiştir.

ğinin incelenmesinde işbirliği yapmaya ve bilgiye ilişkin yorumlarını sunmaya davet etmiştir. Komite, Temmuz 2003'deki yirmi dokuzuncu oturumunda, Muhatap Hükümet tarafından ihlal iddialarına ilişkin olarak sunulan yorum ve bilgiler ile Casa Amiga tarafından sunulan ek bilgileri de inceledikten sonra gizli bir soruşturma başlatmaya karar vermiştir. Komite, iki üyesini soruşturmayı yürütmek için görevlendirmiş ve Meksika Hükümeti'nden 18-26 Ekim 2003 tarihlerinde gerçekleştirilecek olan bir ülke ziyaretine rıza göstermesini talep etmiştir. Muhatap Hükümet, anılan tarihlerde bir ülke ziyareti yapılmasına rıza göstermiş ve o tarihlerde ülke ziyareti yapılmıştır.⁹⁶

Komite, Meksika'daki kadın cinayetlerinin ve kaybolma olaylarının münferit vakalar olmadığına ve böyle bir yaklaşımın, bu eylemlerin altında yatan sosyo-ekonomik sorunun çözümüne bir faydası olmayacağına dikkati çekmiştir. Komite, kadın cinayetlerinin ve kadınların ortadan kaybolmalarının önemli suçlar olduğunu ve kadınların temel insan haklarının ihlalini teşki ettiği gibi cinsiyete dayalı ayrımcılığın da en keskin ifadesi olduğunu belirtmiştir. Komite, devlet yetkilileri arasında bu olayları hafife alma şeklinde bir eğilimin var olabileceğine dikkati çekmiştir.⁹⁷ Komite sonuç olarak, Equality Now ve Meksika Casa Amiga tarafından sunulan olguların **KKAOKS**'nin sistematik ve ağır ihlalini oluşturduğuna karar vermiştir.⁹⁸

⁹⁶ Bkz., **CEDAW/C/2005/op.8/Mexico**, "Report on Mexico produced by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under article 8 of the Optional Protocol to the Convention, and reply from the Government of Mexico", Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Thirty-second Session, 10-28 January 2005, para. 3-8.

⁹⁷ Bkz., **CEDAW/C/2005/op.8/Mexico**, "Report on Mexico produced by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under article 8 of the Optional Protocol to the Convention, and reply from the Government of Mexico", Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Thirty-second Session, 10-28 January 2005, para. 34, 36 ve 42.

⁹⁸ Bkz., **CEDAW/C/2005/op.8/Mexico**, "Report on Mexico produced by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under article 8 of the Optional Protocol to the Convention, and reply from the Government of Mexico", Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Thirty-second Session, 10-28 January 2005, para. 259.

3) İKS Sisteminde Soruşturma Uygulama Örneklere Tablosu

	Bilgi Kaynağı	Başlangıç ve Bitiş Tarihi	Ülke Ziyareti	MH Tutumu	İKK'nin vardığı sonuç
Türkiye	Uluslararası Af Örgütü	19 Kasım 1991-16 Kasım 1992	6-18 Haziran 1992 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.	-İlk baştaki işbirliği talebini reddetmiş. -Ülke ziyareti tarihine politik gerekçelerle karşı çıkmış. -Soruşturma raporunun bir özetinin İKK'nin yıllık raporuna eklenmemesi yönünde görüş bildirmiştir.	Türkiye'de sistematik işkence
Mısır	Uluslararası Af Örgütü	Kasım 1991– Kasım 1994	Mısır Hükümeti rıza göstermediği için ülke ziyareti yapılamamıştır.	-Soruşturma raporunun bir özetinin İKK'nin yıllık raporuna eklenmemesi yönünde görüş bildirmiştir.	Mısır'da sistematik işkence
Peru	İnsan Hakları İzleme/ Human Rights Watch	Nisan 1995-Mayıs 1999	31 Ağustos-13 Eylül 1998 tarihleri arasında yapılmıştır.	-Peru Hükümeti, soruşturma sürecinde İKK'nin işbirliği davetlerine hep olumlu cevap vermiştir. - Soruşturma raporunun bir özetinin İKK'nin yıllık raporuna eklenmesi yönünde görüş bildirmiştir.	Peru'da sistematik işkence

Sri Lanka	Londra merkezli beş HDÖ'nün (British Refugee Council, Medical Foundation for the Care of Victims of Torture, Refugee Legal Centre, Immigration Law Practitioners Association ve Refugee Legal Group)	Nisan 1999- Mayıs 2002	19 Ağustos-1 Eylül 2000 tarihleri arasında ülke ziyareti yapılmıştır.	-Soruşturma boyunca tam bir işbirliği sergilemiştir. - Soruşturma raporunun bir özetinin İKK'nin yıllık raporuna eklenmesi yönünde görüş bildirmiştir.	Sri Lanka'da sistemantik işkence <i>yoktur.</i>
Meksika	Mexico City merkezli bir HDÖ olan PRODH	Kasım 1998- Mayıs 2002	23 Ağustos-12 Eylül 2001 tarihleri arasında yapılmıştır.	-Ülke ziyareti yapılmasına rıza göstermiş ve soruşturma boyunca tam bir işbirliği göstermiştir. -Soruşturma raporunun <i>tamamının</i> yayımlanmasını kabu etmiştir.	Meksika'da sistemantik işkence
Sırbistan	İnsancıl Hukuk Merkezi adlı, Belgrad merkezli bir HDÖ	Mayıs 1998- Kasım 2002	8-19 Temmuz 2002 tarihleri arasında yapılmıştır.	Muhatap Hükümet, soruşturma sürsünce son derece destekleyici ve işbirliği içinde davranmıştır.	Sırbistan'da sistemantik işkence
Brezilya	ACAT-Brazil adlı bir HDÖ	Kasım 2002- Mayıs 2006	13 Temmuz-29 Temmuz 2005 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.	-Ülke ziyareti için Komite'nin öngördüğü tarihler iki kez ertelenmiştir. -Genel olarak işbirliği göstermiştir ve ülke ziyaretini desteklemiştir.	Brezilya'da sistemantik işkence

V) Soruşturma Usulü Sonuçlarının İcrası

Soruşturma usulü neticesinde sözleşme organının ilgili Taraf Devlete yönelik tavsiyelerinin yerine getirilip getirilmediğinin yani icrasının denetimini sözleşme organı bizzat yapmaktadır. Örneğın İKK, üyelerinden birini hakkında soruşturma yapılan Taraf Devletin soruşturma sonuçlarını yerine getirmelerini teşvik etmek için ve ne tür önlemler aldığıını takip için atamaktadır. Söz konusu üye o taraf devletle temasa geçip alınan önlemler hakkında bilgi almaktadır.⁹⁹ Yine, aşağıda “soruşturma usulü ile rapor usulü arasındaki ilişki”nin ele alındığı yerde belirtildiğı üzere soruşturma sonuçlarının icrası, hakkında soruşturma yürütölen bir Taraf Devletin rapor usulü çerçevesinde söz konusu sözleşme organına sunduğı “başlangıç”, “periyodik” ve “izleme” raporları çerçevesinde takip edilmektedir.

Dolayısıyla soruşturma usulünün sonuçlarının ulusal hukuk çerçevesinde yerine getirilmesini sağlayacak mekanizmalar oluşturulmuştur. Hakkında soruşturma yürütölen devletlerin bu soruşturma neticesinde ulusal hukuklarında attıkları adımlar ve aldıkları önlemler noktasında bazı örnekler üzerinde durulabilir.

Türkiye soruşturması neticesinde taslak halindeki 3842 sayılı yasanın¹⁰⁰ TBMM tarafından kabul edilmesi hızlanmıştır. Zira, Komite'nin soruşturmaya ilişkin sonuçlarını kabul ettiğı 16 Kasım 1992 tarihinden sadece iki gün sonra, 18 Kasım 1992 tarihinde çıkmıştır. Söz konusu yasa 1 Aralık 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Komite, bu yasanın gözüaltı süresini kısaltan ve gözüaltına alınan kişilerin avukat ile görüşmelerine imkan veren ve DGM yetkisine giren suçları azaltan hükümlerini memnuniyetle karşılamıştır. Ancak, DGM yetkisine giren suçlarda

⁹⁹ Bkz., **Supplement No. 44 (A/59/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Serbia and Montenegro*”, Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-ninth Session, para. 155.

¹⁰⁰ 3842 sayılı “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değışiklik Yapılmasına Dair Kanun” 18 Kasım 1992 tarihinde kabul edilmiş ve 1 Aralık 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun için bkz., RG 1 Aralık 1992, Sayı: 21422.

bu yasa ile tanın birçok güvenceden yoksun bırakılmasını eleştirmiştir. Yine, olağanüstü hal rejiminin yürürlükte olduğu yerlerde azami 30 günlük gözaltı süresinin aşırı olduğunu ve güvenlik güçleri tarafından işkence uygulanmasını kapı aralayabileceğini belirtmiştir.¹⁰¹

Bu yasanın derhal uygulanmasına yönelik önlemler konusunda Türk Hükümeti, bu yasanın derhal uygulanması için İçişleri Bakanlığı'nın ilgili kamu görevlilerinin bu yasa konusunda bir eğitim programı ile bilgilendirilmesi için gerekli talimatları verdiğini ve bu talimatların yerine getirilip getirilmediğinin yakından takip edildiği konusunda İKK'yi bilgilendirmiştir.¹⁰²

Komite, Kasım 1992 tarihinde, Anayasa Mahkemesi'nin Terörle Mücadele Kanunu'na ilişkin 31 Mart 1992 tarihli kararının¹⁰³ yürürlüğü

¹⁰¹ Bkz., **A/48/44/Add.1**, 15 November 1993, "Report of the Committee Against Torture – Addendum", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey", Committee against Torture, Forty-eight Session, paras. 22-25.

¹⁰² Bkz., **A/48/44/Add.1**, 15 November 1993, "Report of the Committee Against Torture – Addendum", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey", Committee against Torture, Forty-eight Session, para. 29.

¹⁰³ Anayasa Mahkemesi'nin 1991/18 Esas, 1992/20 Karar Sayılı ve 31/03/1992 tarihli kararı ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun Anayasaya aykırı olduğu tespit edilerek iptal edilen hükümleri arasında sanıkların en fazla üç avukat tarafından temsil edilebileceğini ve tutuklu sanık veya hükümlünün avukatı ile ancak tutukevi veya cezaevi görevlilerinin nezaretinde görüşebileceğini düzenleyen Madde 6/a ve b; terörle mücadelede görev alan kamu görevlilerinin, bu görevlerinin ifasından doğduğu iddia edilen suçlardan dolayı haklarında açılan kamu davası sonuçlanıncaya kadar tutuksuz yargılanacaklarını ve terörle mücadelede görev alan kamu görevlilerinin, bu görevlerinin ifasından doğduğu iddia edilen suçlardan; adam öldürmek, adam öldürmeye teşebbüs suçları hariç, taksirli suçlarla diğer suçlar hakkında Memurin Muhakematı Hakkında Kanun hükümlerinin uygulanacağını düzenleyen Madde 15/1 ve 3 gibi genel olarak insan haklarıyla özel olarak da İKS standartlarıyla bağdaşmayan hükümler de yer almaktaydı.

Anılan Anayasa Mahkemesi kararı için bkz., RG 27/01/1993, Sayı: 21478 Mükerrer; 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu için bkz., RG 12/04/1991, Sayı: 20843 Mükerrer.

için alınan önlemler konusunda Türk Hükümeti tarafından bilgilendirilmek istemesi üzerine, Türk Hükümeti bu kararın 27 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe girdiği bilgisini vermiştir.¹⁰⁴

Türk Hükümeti 1 Ocak-30 Ağustos 1992 tarihleri arasındaki dönemde işkence yaptığından şüphelenilen 547 kişi hakkında soruşturma başlatıldığını ve yine aynı dönemde, işkence yapmakla suçlanan 355 kişi hakkında kovuşturma başlatıldığı bilgisini vermiştir.¹⁰⁵ Dikkati çekelim ki, anılan dönem, İKK'nin Türkiye soruşturması sonrasına denk düşmektedir ki, bu da soruşturmanın bir sonucu olduğunun göstergesidir.

Yine, İKK'nin Kasım 1992'de belirttiği Türk Hükümeti tarafından alınması gereken ivedi önlemler arasında yer alan “tabutluk” olarak adlandırılan tecrit edilerek alıkoyma hücrelerinin tümünün derhal ve sistematik bir şekilde kaldırılması çağrısına uymayı resmi olarak üstlenmiştir. Bu amaçla da, 22 Eylül 1992 tarihli yönetmelik kabul edilmiştir.¹⁰⁶

Peru soruşturması sonuçlarının ulusal hukuka yansımaları bağlamında ise Peru'nun dördüncü periyodik raporu ele alınabilir. Bu bağlamda Komite, memnuniyet ve kaygı duyduğu hususlara işaret etmiştir. Soruşturma raporunda kapatılması tavsiye edilen iki hapisshaneden birinin kapatılmış olmasından memnuniyet duyarken, diğerinin kapatılmamış olmasını kaygıyla karşılamıştır.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Bkz., **A/48/44/Add.1**, 15 November 1993, “*Report of the Committee Against Torture – Addendum*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey*”, Committee against Torture, Forty-eight Session, paras. 32-33.

¹⁰⁵ Bkz., **A/48/44/Add.1**, 15 November 1993, “*Report of the Committee Against Torture – Addendum*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey*”, Committee against Torture, Forty-eight Session, para. 34.

¹⁰⁶ Bkz., **A/48/44/Add.1**, 15 November 1993, “*Report of the Committee Against Torture – Addendum*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey*”, Committee against Torture, Forty-eight Session, para. 53.

¹⁰⁷ Bkz., **Supplement No. 44 (A/61/44)**, “*Consideration of Reports by States Par-*

Meksika'nın İKK'ye sunduğu dördüncü periyodik raporunda, İKK'nin Meksika soruşturması sonrasında Ciudad Juarez bölgesindeki kadın cinayetlerini soruşturmak üzere özel bir Savcılık makamı oluşturulduğu ve yine bu bölgede Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi ve Ortadan Kaldırılması Komisyonu kurulduğu bilgilerine yer verilmiştir. Bununla birlikte, Ciudad Juarez bölgesinde 1993'den beri yaşanan 400'ün üzerindeki kadın cinayeti vakasının büyük çoğunluğunun çözülmediği ve kadın cinayetlerinin devam ettiği dördüncü periyodik raporda belirtilmiştir.¹⁰⁸

KKAOKS sisteminde soruşturma usulünün tek uygulama örneğini oluşturan Meksika soruşturması sonuçlarının icrası ise, Meksika'nın **KKAOKK**'ye sunduğu altıncı periyodik rapor çerçevesinde incelenmiştir. **KKAOK**, soruşturma sonucunda bulunduğu tavsiyeler bağlamında, bu tavsiyelerin daha etkili bir şekilde yerine getirilmesi uyarısında bulunmuştur.¹⁰⁹

VI) Diğer Denetim Usulleriyle Karşılıklı İlişki ve Etkileşim

1) Rapor Sunma Usulü ile İlişki

i) Rapor Usulündeki Bilgilerin Soruşturma Usulünde Kullanılması

Rapor sunma usulünün soruşturma usulü çerçevesindeki rolü şu üç şekilde açığa çıkmaktadır:

a- Hakkında soruşturma yürütülen bir Taraf Devletin, o soruşturma usulünün düzenlendiği sözleşme sistemi bağlamında sunmuş olduğu başlangıç ya da periyodik raporlar, o taraf Devlet bakımından olası bir soruşturma usulü ile karşılaşp karşılaşmayacaklarına dair önemli ipuçları vermektedir.

ties under Article 19 of the Convention-Peru” , Report of the Committee against Torture, Sixty-first session, para. 33.

¹⁰⁸ Bkz., **Supplement No. 44 (A/62/44)**, “*Consideration of Reports by States Parties under Article 19 of the Convention-Peru*” , Report of the Committee against Torture, Sixty-second session, para. 35.

¹⁰⁹ Bkz., **Supplement No. 38 (A/61/38)**, “*Consideration of Reports by States Parties under Article 18 of the Convention-Mexico*” , Report of the CEDAW, Sixty-first session, para. 598.

Nitekim İKK, Türkiye'nin başlangıç raporunun ele alındığı 14 Kasım 1990 tarihli toplantısında kabul ettiği nihai gözlemlerinde işkencenin Türkiye'de yaygın olarak uygulandığına ve bu durumun uluslararası toplumda kaygı uyandırdığına dikkat çekmiş ve Komite'nin Türkiye'deki olayları yakından takip etmeye devam edeceğini belirtmiştir. Komite, nihai gözlemlerini işkence probleminin Türkiye'de tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik temennisiyle bitirmiştir.¹¹⁰ Bu tespitleri takip eden süreçte İKK tarafından Türkiye soruşturması gerçekleştirilmiştir.

İKK, Peru'nun başlangıç raporunu inceledikten sonra 9 Kasım 1994 tarihinde kabul ettiği sonuç ve tavsiyelerde Peru'da terörle mücadele bağlamında işkencenin geniş ölçüde kullanıldığına dair gerek hükümetler-dışı örgütlerden gerekse de uluslararası ajanslardan ya da komisyonlardan çok sayıda şikayetler geldiğine dikkati çekmiştir. Bunu izleyen süreç ise Nisan 1995'de bu ülkeye yönelik olarak bir soruşturmanın başlatılması olmuştur. Peru soruşturmasının detaylarını yukarıda ilgili yerde vermiştik.

Yine İİK, Sri Lanka soruşturması öncesinde incelediği Sri Lanka'nın başlangıç raporuna ilişkin sonuç gözlemlerinde Sri Lanka'da işkece uygulandığına dair bilgilerden duyduğu kaygıyı ifade etmiştir.¹¹¹

İKK, Meksika'nın üçüncü periyodik raporunu inceledikten sonra sonuçlar ve tavsiyeler kısmında Meksika'da sistematik işkence uygulandığına ilişkin çok sayıda bilgi aldığını belirtmiştir.¹¹² Sonrasında da Meksika soruşturması yapılmıştır.

Brezilya soruşturması öncesinde ise, İKK, Brezilya'nın başlangıç raporuna ilişkin sonuç gözlemlerinde hapishanelerdeki alıkonulma koşulları konusunda duyduğu kaygıyı belirtmiş ve Brezilya Hükümetinden ikinci

¹¹⁰ Bkz., **Supplement No.46 (A/46/46)**, "Consideration of Reports submitted by States Parties under Article 19 of the Convention – Concluding Observations of the Committee against Torture: Turkey", Committee against Torture, Forty-eight session, para. 117.

¹¹¹ Bkz., **A/53/44**, "Concluding Observations of the Committee against Torture: Sri Lanka", 19/05/1998, para. 249.

¹¹² Bkz., **A/52/44**, "Concluding Observations of the Committee against Torture: Mexico", 02/05/1997, para. 162.

periyodik raporunda kamu görevlileri tarafından gerçekleştirilen işkence vakaları konusunda ayrıntılı bilgi vermesini talep etmiştir.¹¹³

b- Hakkında soruşturma yürütülen bir Taraf Devletin, o soruşturma usulünün düzenlendiği sözleşme sistemi bağlamında sunmuş olduğu başlangıç ya da periyodik raporlardaki verilerin ya da o raporu inceleyen Sözleşme Organının vardığı sonuçların, bilginin güvenilirliğinin testi aşamasında kullanılması. Örneğin, İKK, Meksika'ya karşı işletilen soruşturmada Meksika'da sistematik işkence yapıldığına dair bilgilerin güvenilirliğini değerlendirirken Meksika Hükümeti'nin İKK'ye sunduğu üçüncü periyodik raporundaki bilgileri de dikkate almış¹¹⁴ ayrıca Meksika Hükümeti'nin bu raporunu inceledikten sonra hazırladığı değerlendirme raporundaki bulgulara ve sonuçlara gönderme yapmıştır.¹¹⁵ Amerikalılar-arası İnsan Hakları Komisyonu'nun Meksika raporundaki tespitlerine de gönderme yapmıştır.¹¹⁶

c- Söz konusu başlangıç ya da periyodik raporlardaki bilgilerin ya da Sözleşme Organının vardığı sonuçların, o Taraf Devlette sistematik, ya da ağır ihlalin varlığının tespitinde kullanılması. Örneğin, KKAOKK Meksika soruşturması raporunda, Meksika'nın beşinci periyodik raporunu inceledikten sonra Ciudad Juarez bölgesindeki cinayetlere ve ortadan kaybolmalara ilişkin olarak yaptığı tavsiyeye değinmiştir.¹¹⁷

¹¹³ Bkz., **A/56/44**, "Concluding Observations of the Committee against Torture: Brazil", 16/05/2001, paras. 119, 120/i.

¹¹⁴ Bkz., **CAT/C/75**, 26 May 2003, "Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply From the Government of Mexico", Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003, para. 4.

¹¹⁵ Bkz., **CAT/C/75**, 26 May 2003, "Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply From the Government of Mexico", Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003, para. 169, 204.

¹¹⁶ Bkz., **CAT/C/75**, 26 May 2003, "Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply From the Government of Mexico", Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003, para. 7.

¹¹⁷ Bkz., **CEDAW/C/2005/op.8/Mexico**, "Report on Mexico produced by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under article 8 of the Optional Protocol to the Convention, and reply from the Government

ii) Soruşturma Usulü Neticesinin Rapor Usulü Çerçevesinde Takip Edilmesi

KKAOKS/SP Madde 9 ve **KKAOKK/UK** Kural 90/1 ile **EKHS/SP** Madde 7/1 uyarınca Komite, ilgili Taraf Devleti, yürütülen bir soruşturma üzerine almış bulunduğu önlemlerin ayrıntılarını rapor usulü çerçevesinde sunduğu “başlangıç”, “periyodik” ve “istisnai/izleme” raporlarına dahil etmeye davet edebilir. Görüldüğü üzere bu düzenleme ile **KKAOKS** sistemindeki iki ayrı denetim usulü yani “rapor usulü” ile “soruşturma usulü” arasında bir ilişki kurulmaktadır.

İKK, Peru'nun dördüncü periyodik raporunu ele aldığı otuz altıncı oturumunda, Peru soruşturması sonucunda Muhatap Hükümete yönelik tavsiyelerinin yerine getirilip getirilmediğini incelemiştir.¹¹⁸ Meksika soruşturması sonuçlarının takibi ise, Meksika'nın dördüncü periyodik raporu çerçevesinde yapılmıştır.¹¹⁹

KKAOKK'nin Meksika soruşturması sonuçlarının icrası ise, Meksika'nın **KKAOKK**'ye sunduğu altıncı periyodik rapor çerçevesinde denetlenmiştir.¹²⁰

2) Bireysel Şikayet Başvurusu Usulü ile İlişki

Yukarıda soruşturma usulünün yürütüm koşullarını anlattığımız yerde belirttiğimiz üzere bu usulün işletilebilmesi için “sistematik” ihlal, “ağır” ihlal veya “sistemayık ya da ağır” gibi vahim insan hakları ihlallerinin varlığı gereklidir. Ancak soruşturma usulü, bu ciddi koşullarla orantılı bir yaptırım öngörmemektedir. İşte bu noktada, diğer denetim usulleriyle özellikle de bireysel şikayet başvurusu usulü ile soruşturma usulünü etkinleştirmesi bir çözüm olabilir.¹²¹

of Mexico”, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Thirty-second Session, 10-28 January 2005, para. 32.

¹¹⁸ Bkz., **Supplement No. 44 (A/61/44)**, “*Consideration of Reports by States Parties under Article 19 of the Convention-Peru*”, Report of the Committee, Sixty-first session, para. 33.

¹¹⁹ Bkz., **Supplement No. 44 (A/62/44)**, “*Consideration of Reports by States Parties under Article 19 of the Convention-Peru*”, Report of the Committee against Torture, Sixty-second session, para. 35.

¹²⁰ Bkz., **Supplement No. 38 (A/61/38)**, “*Consideration of Reports by States Parties under Article 18 of the Convention-Mexico*”, Report of the Committee, Sixty-first session, para. 582.

¹²¹ GEMALMAZ, *Genel Teori*, s. 406.

Nitekim, İKK'nin Türkiye soruşturması raporunda vardığı sonuçlar, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi** sisteminde gerek devletler arası (*Danimarka v. Türkiye*)¹²² gerekse de bireysel şikayet (*Aksoy v. Türkiye*)¹²³ başvurularında başvuruçular tarafından argümanlarını güçlendirmek için kullanıldığı gibi *Aksoy v. Türkiye* davasında AIHM'in verdiği kararda da zikredilmiştir.¹²⁴

Ayrıca belirtelim ki, soruşturma usulü, bireysel şikayet başvurusu bağlamında ne derdestlik ilk itirazına ne de kesin hüküm ilk itirazına gerekçe yapılamaz. Dolayısıyla her iki usulünün aynı anda işletilmesi mümkündür.

3) BM Özel Raportörlerinin Raporları

İKK, Türkiye'ye ilişkin soruşturmada Türkiye'de "sistemik işkence" yapıldığına dair bilginin güvenilirliğini değerlendirirken, İnsan Hakları Komisyonu Özel Raportörü'nün işkenceye ilişkin raporundaki bilgileri de kullanmıştır.¹²⁵ Yine aynı şekilde, Mısır soruşturmasında sistemik işkence uygulandığı yönündeki bilginin incelenmesi aşamasında İKK'nin önünde İnsan Hakları Komisyonu Özel Raportörü'nün işkenceye ilişkin raporları da bulunmaktaydı.¹²⁶

İKK, Meksika'ya karşı işletilen soruşturmada Meksika'da sistemik işkence yapıldığına dair bilgilerin güvenilirliğini değerlendirirken İn-

¹²² *Denmark v. Turkey*, (Application No.34382/97), Admissibility Decision of the ECtHR of 08/06/1999.

¹²³ *Aksoy v. Turkey*, (Case No. 100/1995/606/694), Judgment of the ECtHR of 18/12/1996, paras. 46, 80.

¹²⁴ GEMALMAZ, *İşkence Yasağı*, s. 131-132.

¹²⁵ Bkz., **A/48/44/Add.1**, 15 November 1993, "Report of the Committee Against Torture – Addendum", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey", Committee against Torture, Forty-eight Session, para. 4.

¹²⁶ Bkz., **Supplement No.44 (A/51/44)**, "Report of the Committee Against Torture", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt", Committee against Torture, Fifty-first Session, para. 183.

san Hakları Komisyonu İşkence Özel Raportörü'nün Meksika ziyareti sonrasında hazırladığı raporundaki bilgileri de dikkate almıştır.¹²⁷

Yine İKK, Sırbistan ve Karadağ soruşturmasında Slobodan Milosevic rejimi altında işkencenin yaygın bir şekilde kullanıldığı noktasında BM/İnsan Hakları Komisyonu'nun Eski Yugoslavya'daki insan hakları durumuna ilişkin Özel Raportörü'nün raporuna da referans yapmıştır.¹²⁸

KKAOKK, Meksika soruşturması kapsamında eline ulaşan bilgilerin güvenilirliğini incelerken, BM/Yargısız, Acele ya da Keyfi İnfazlara İlişkin Özel Raportör ile BM/Yargıçların ve Savcıların Bağımsızlığına İlişkin Özel Raportörün raporlarını dikkate almıştır.¹²⁹

Sonuç

Sistematik veya ağır insan hakları ihlallerine ilişkin olarak devreye giren soruşturma usulünün, konusal ağırlığıyla orantılı bir yaptırım mekanizmasına sahip olmadığı için yeterince etkili bir usul olmadığı ileri sürülebilir ise de, rapor sunma usulü ve özellikle de bireysel şikayet başvurusu usulü ile olan ilişkisi bu usulü daha etkin bir hale getirmektedir. Bireysel şikayet başvurusu bağlamında başvuruçunun ihlal iddialarını güçlendirmede kullanılabilirdiği gibi, bizzat bireysel şikayet başvurusunun yapıldığı organ tarafından da kullanılabilir. Uygulama örneklerini ağırlıklı olarak İKS sisteminde gördüğümüz bu usulün, diğer denetim usulleriyle son derece etkin bir ilişki içerisinde olduğu açıktır.

¹²⁷ Bkz., CAT/C/75, 26 May 2003, "Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply From the Government of Mexico", Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003, para. 4.

¹²⁸ Bkz., Supplement No. 44 (A/59/44), "Report of the Committee Against Torture", "Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Serbia and Montenegro", Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-ninth Session, para. 161.

¹²⁹ Bkz., CEDAW/C/2005/op.8/Mexico, "Report on Mexico produced by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under article 8 of the Optional Protocol to the Convention, and reply from the Government of Mexico", Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Thirty-second Session, 10-28 January 2005, para. 4.

Soruşturma usulü, bireysel şikayet başvurusu bakımından tazminat öngörmeyen BM sözleşmeleri bakımından ayrıca önemlidir. Bireysel şikayet başvurusu daha çok tazminata hükmeden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne ve Amerikalılar-arası İnsan Hakları Mahkeme'sine yapıldığı için, insan hakları ihlallerinin denetlenmesinde soruşturma usulü önemli bir rol oynamaktadır.¹³⁰ Esasında, soruşturma usulünün bireysel şikayet başvurusuna göre kimi avantajları da yok değildir. Şu avantajlarına işaret edilebilir:

a- Bireysel şikayet başvurusu ilgili hakların ağır ya da sistematik ihlalinin yansıtılmakta yetersiz olabilir, işte bu noktada soruşturma usulü faydalı olabilir.

b- Bireysel şikayet başvurusu yapma olanağının olmadığı durumlarda yaygın ihlallerin soruşturulmasına imkan sağlar.

c- İlgili Sözleşme Organı, belirli bir ülkeye ilişkin olarak kapsamlı meselelere işaret etme imkanı bulur.

d- Bireysel şikayet başvurusunun aksine soruşturma usulünde ilgili organ kendi araştırmasını yapar ve olguları kendisi oluşturur. Aslında bireysel şikayet başvurusunda da olgu tespit/fact-finding faaliyeti bulunmaktadır. Ancak, insan hakları organları genelde iç hukuk çerçevesinde oluşturulmuş olgulara dayandığından iç hukuktaki yetkili makamların yerine geçerek olguları oluşturmaz.

e- Soruşturma usulü, bireysel şikayet başvurusuna göre daha az şekil şartı taşımaktadır. Bireysel şikayet başvurusundaki kabul edilebilirlik kriterleri soruşturma usulünde aranmaz. Örneğin, soruşturma usulünün işletilebilmesi için öncesinde iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekmemektedir. Soruşturma usulünün başlatılması için gerekli olan bilginin sunulmasına ilişkin spesifik bir şekil yoktur. Bilgi sunacaklar konusunda da bir sınırlama yoktur. İhlallerden etkilenmeyen ve ilgili devletle herhangi bir ilgisi olmayan HDÖ'ler ve bireyler de bilgi sunabilir. Oysa, bireysel şikayet başvurusunda *in abstracto* yasağı bulunmaktadır.

¹³⁰ SORENSEN, s. 105.

Soruşturma usulü içtihadi standart üretilmesine de katkıda bulunmaktadır. Nitekim İKK, Türkiye soruşturması raporunda “tabutluk” olarak adlandırılan hücreyi bir işkence biçimi olarak kabul etmiştir.¹³¹ Yine İKK, Peru soruşturmasında “duyusal yoksunluğu ve iletişimin neredeyse tamamen yasak olmasını” bir işkence biçimi olarak kabul etmiştir.¹³²

¹³¹ Bkz., **A/48/44/Add.1**, 15 November 1993, “*Report of the Committee Against Torture – Addendum*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey*”, Committee against Torture, Forty-eight Session, para. 52.

¹³² **Supplement No.44 (A/56/44)**, “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Peru*”, Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-sixth Session, paras. 42-43.

Kaynakça

- ARSLAN, Gülay; *Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar ve Öngörülen Usuller)*, İÜHF Mecmuası, Cilt LXII, Sayı 1-2, İstanbul, 2004, s. 3-43.
- BEDI, Shiv R. S.; *The Development of Human Rights Law by the Judges of the International Court of Justice*, Hart Publishing, Oxford, 2007, s. 37-84.
- BRUCE, Anna; *Negotiating the Monitoring Mechanism for the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Two Steps Forward, One Step Back*, International Human Rights Law Monitoring Mechanisms, Essays in Honour of Jakob Th. Möller, 2nd Revised Edition, (Edt.: Gudmundur Alfredsson, Jonas Grimheden, Bertrand G. Ramcharan and Alfred Zayas), Martinus Nijhoff Publishers, 2009.
- CRAIK, Neil; *The International Law of Environmental Impact Assessment Process, Substance and Integration*, Cambridge University Press, 2008.
- FLINTERMAN, Cees / Ginney LIU; *CEDAW and the Optional Protocol: First Experiences*, International Human Rights Law Monitoring Mechanisms, Essays in Honour of Jakob Th. Möller, 2nd Revised Edition, (Edt.: Gudmundur Alfredsson, Jonas Grimheden, Bertrand G. Ramcharan and Alfred Zayas), Martinus Nijhoff Publishers, 2009.
- GEMALMAZ, Mehmet Semih; *Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Latin Amerika'da İnsan Hakları*, 3. bs, Kavram Yay., Şubat 1994, (*Latin Amerika'da İnsan Hakları*).
- GEMALMAZ, Mehmet Semih; *BM İşkencenin Önlenmesi Komitesinin Etkinlikleri: Kasım 1991 – Nisan 1994 Dönemi ve Türkiye Soruşturması Sonuçlarının Duyurulması*, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 17-18, 1995-1996, Ankara, s. 121-147, (*İşkencenin Önlenmesi*).
- GEMALMAZ, Mehmet Semih; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (Madde 3/ İşkence Yasağı) Analizi*, Ankara Barosu Yay., Ankara, 2006, (*İşkence Yasağı*).
- GEMALMAZ, Mehmet Semih; *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, 7. Baskı, Legal Yay., İstanbul, Nisan 2010, (*Genel Teori*).

GEMALMAZ, Mehmet Semih; *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri, II. Cilt – Uluslararası Sistemler*, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2010, (Belgeler).

GOMEZ ISA, Felipe; *The Optional Protocol for the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women: Strengthening the Protection Mechanisms of Women's Human Rights*, Arizona Journal of International and Comparative Law, Vol. 20, No. 2, s. 291-321.

GÜLMEZ, Mesut; *Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması*, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, Mayıs 2004.

GÜNDÜZ, Aslan; *Milletlerarası Hukuk-Temel Belgeler Örnek Kararlar*, 5. Baskı, Beta Yay., İstanbul, 2003.

SCHABAS, William; *Uluslararası Ceza Mahkemesine Giriş*, (Çev.: Gülay Arslan), Legal yay., 2007.

SORENSEN, Bent; *CAT and Articles 20 and 22*, International Human Rights Law Monitoring Mechanisms, Essays in Honour of Jakob Th. Möller, 2nd Revised Edition, (Edt.: Gudmundur Alfredsson, Jonas Grimheden, Bertrand G. Ramcharan and Alfred Zayas), Martinus Nijhoff Publishers, 2009, s. 99-107.

WEISSBRODT, David / Connie De LA VEGA; *International Human Rights Law, An Introduction*, University of Pennsylvania Press, 2007.

Kararlar

AHİM Kararları

Aksoy v. Turkey, (Case No. 100/1995/606/694), Judgment of the ECtHR of 18/12/1996.

Denmark v. Turkey, (Application No.34382/97), Admissibility Decision of the ECtHR of 08/06/1999.

KKAOKK Soruşturma Raporları

CEDAW/C/2005/op.8/Mexico, “Report on Mexico produced by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under article 8 of the Optional Protocol to the Convention, and reply from the Government of Mexico”, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Thirty-second Session, 10-28 January 2005.

İKK Soruşturma Raporları

A/48/44/Add.1, 15 November 1993, “*Report of the Committee Against Torture – Addendum*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Turkey*”, Committee against Torture, Forty-eight Session.

Supplement No.44 (A/51/44), “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Egypt*”, Committee against Torture, Fifty-first Session.

Supplement No.44 (A/56/44), “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Peru*”, Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-sixth Session.

Supplement No.44 (A/57/44), “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Sri Lanka*”, Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-seventh Session.

CAT/C/75, 26 May 2003, “*Report on Mexico Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply From the Government of Mexico*”, Committee against Torture, Thirtieth Session, Geneva, 28 April-16 May 2003.

Supplement No. 44 (A/59/44), “*Report of the Committee Against Torture*”, “*Activities of the Committee Against Torture Pursuant to Article 20 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Summary Account of the Results of the Proceedings concerning the Inquiry on Serbia and Montenegro*”, Committee against Torture, General Assembly Official Records, Fifty-ninth Session.

CAT/C/39/2, 3 March 2009, “*Report on Brazil Produced by the Committee under Article 20 of the Convention and Reply from the Government of Brazil*”, Committee against Torture.